

אברהם מאפו.⁽¹⁾

I

אברהם מאפו היה מבעלי־האגדה הטפסיים שבספרות העברית, מן השותקים והענותנים, הרוקמים במסתרי חייהם את תפארת שירתם; מאלה שאינם מבהיקים בחכמת יושבי־קרנות ובעמקנותם היתרה של תלמידי־חכמים חריפים. הוא היה מאותם הצדיקים הנסתרים, אשר בחיים ילגלגו עליהם האנשים הפקחים, ואשר להם תצפה במסתרים בת־המלכה בכתר־הזהב. משכילי ווילנה שמאותה התקופה לא השיגו ברוב חכמתם את הרוח הגדולה, אשר גולדה בספרות העברית. הם התיחסו אליו בבוז נסתר, אפילו המשורר לבנון־האב (2) חומד לצון לו על ספרי הרמונים, שלא הבין מה טיבם. אנו מכירים את היחס הקדמוני הידוע של בעלי־ההלכה אל בעלי־האגדה.

מאפו לא היה בעל מוח חריף וחושב מחשבות, למרות שבספוריו אנחנו מוצאים פניני רעיונות מפוזרות פה ושם. המחשבה ביצירת מאפו אינה מבריקה לעינינו, אינה מכריזה על עצמה. אין כאן רצון להראות חריפות וחדושים. המחשבות מזהירות באורם הצנוע של ציצי־עמק פשוטים, הנקלעים בין עשבות הערבה ואשר רק העין הבוחנת מכירה את יפיה המיוחד. אלה הן מחשבות־הרגשות, מחשבות־מראות, שאינן פרי המוח ההוגה, כי־אם נצני הלב האוהב ורסיסי העין הרואה.

כמשורר לא ידע לשון אחרת, מלבד „לשון המראות“. הוא היה מליץ, אך במובן הנעלה של המלה הזאת; מאלה, שיותר מדי הקשיבו אל רנת הככבים וישנחו את לשון האדמה. האמן מוצא אמנם גם ב„עית צבוע“ את שבילי־החיים הנאמנים, אך במקום שהוא נגש אל ענינים פרוזאיים בעצם, הוא ממלמל ממש כילד. אנו מכירים תיכף את בעל־הדמיון, אשר דבר אין לו עם ידיעת החיים המצויים וחכמתם הזלה. מכתביו, אשר בהם ישא אמרתו על דברי שירה וספרות, מלאים חן ספוריו הנשגבים. אך בענינים של חיי יום־יום הוא מתלבט ואינו

(1) על מאפו כתבתי לפני שנים אחדות בירחון „מולדת“. הדברים היו שם מכוונים ביותר לבני־ההעורים ונשמטו כאן, מלבד שרטוטים בודדים אחדים, שלא היו בכדי להשמט. י. ס.

(2) בקדמתו „חורת האדם“.

מוצא לא את הבטוי הנכון ולא את הטון המתאים. הרפואות, אשר הוא מציע לפני אחיו 1) (היושב בפריז...) ושאר עצותיו בענינים מעשיים, מראים לנו את האדם בעצם תמו. ואולם רק „פקחים“ ממין ידוע יראו בזה סימנים של שטות. בקרן־זנית אחת מיצירות מאפו יש יותר חכמה והבנת־חיים מאשר באלף תופשי־עט זרזים, אף כי אלה לא יכשלו בבטוי של בטלנות לעולם. זה היה היהודי התמים הראשון בספרותנו, אשר בו בכל לבו להמון החיים העלוב אשר מסביבו, יען כי רוחו היתה מרחפת בעולמות אחרים, אשר הם נעשו לו לריאליות הנאמנה, היחידה. אין להכחיש, שלפעמים עושה בטוי ידוע במכתביו, פליטת העט, רושם לא־נעים. את החווה לא נעים לראות בעולם המציאות הגס, אך הנגוד העמוק שבינו ובין היהודים המתחכמים אשר מסביבו, שבינו ובין רוב סופרי התקופה — היה מסימני הגאולה. זה היה אות לימים אחרים, לאנשים אחרים, ההולכים ובאים. על מפתן הריניסנס העברי עומד מאפו, כסמל של בטול היהדות הפקחית, של שיבת עם־אובד אל החיים ואל הטבע, אל עצמו ואל אלהיו.

זאת היתה קפיצת־ענק. בפסיעה אחת עבר המשורר את כל שממת הדורות, הרס את קיר־הברזל שבינינו ובין חיים נשכחים, ורגליו צעדו על אדמת האגדה. במקום המלחמה הגלויה עם חיי המפלצת אשר סבוהו, הרים את וילון־הכספים ויגל תפארת ימים אשר לא שערוה — והחיים אשר מסביב נסוגו לאחור כנבאלים, נתבטלו מאליהם. נעשה ברור, כי כל זה אינו אלא חלום רע — שהחיים האמתיים הם לא כאן, לא כאן. הנער התמים אשר קרא פעם את חזיונות מאפו לא יכל עוד לחיות בלא חלום־מולדת, בלא תקות־הגאולה. החיים אשר פה נעשו למין חניה זמנית, למין אכסנית־דרכים. העיקר נצטמצם בהיקף אחר, תחת שמים אחרים. מי שמסר את עצמו לזרועות הרוך של חזיונות אלה, כבר נעשה זר במחנהו לכל ימי חייו.

שירת מאפו נעשתה למחבא־הגיל בספרותנו. החיים נתפאו משמונם, סהרו מזוהמתם. נפתח הארמון העתיק, אשר איש לא בא בשעריו זה כמה. נופו של אילן האגדה התחיל שוב נוטה למבואות המקוללים. הבהיקו אוצרות הזהב, אשר איש לא ראה אותם ולא שם אליהם לב. על ההרים הירוקים אשר מסביב לשכונות הגיטו הדלות נראו רגלי־מבשר, כמו סרה קללת האומה. הנס של מאפו היה אות, כי אלהים חפץ עוד פעם בנו, חפץ בגאולתנו, משורר בזה ינתן רק לעם, אשר גאל יגאל.

II

אברהם מאפו היה יוצר האידיליה הראשון בספרותנו החדשה. באהבה אל הטבע ולחוד הבדידות שבטבע קדם לו ר' משה חיים לצטו; ואולם לוצטו היה יותר מדי משורר טרגי, יותר מדי היה חסר את השקט ואת הבהירות הנפשית, כדי להסתכל ישר בחיים ובחזיונותיהם. גם על מאפו אמנם האפילו צללי הקבלה בנערותו וגם הוא השתוקק ימים רבים יותר מדי אל אשר מאחורי הקלעים, אך

הוא נצל בעוד מועד. אור שירת המקרא הטבעית, ראי החיים הבהיר, אשר גרש תמיד את הרוחות הרעים מתוך לבב האנושיות, נפל על רוחו ויפנה את נשמתו מאד מסתוריה, ובכלל לא היתה נשמת מאפו מורכבת מאורות וצללים, כנשמת משוררנו המקובל, שלא מצאה לה מנוח ותהי כלה ועורגת תמיד, אל אשר לא כאן". מאפו היה אדם בעל נפש אפית, אלהים עשה אותו ישר. בין כל עקומי הגב והמוח של דורו היה אולי האחד, אשר נפשו היתה ישרה ועינו בהירה; האחד אשר אהב בכל תום לבבו את החיים הפשוטים ואת שירתם הבריאה, לוצטו נמלט אל מקלט הטבע, נדרף מן החיים המסוכסכים, אשר הופיעו לפניו כמו בעד הערפל. הוא בא להתחד עם הטבע יחוד של מסתורין, ומאפו שאף אל שירת העבודה העליוה אשר בהרים ובעמקים, ללוצטו היו סוף-סוף כל החיים רק פרוודור לטרקלין, ומאפו חמד כבר את החיים המתוקים ותפארתם הגלויה.

מובן, שגם מאפו אינו עוד אותו האמן הריאלי, אשר כל מראות החיים וצבעי החיים יקרים וקרובים לו כאחד, דמיונו הרומנטי של מאפו עוד ירא את קור המציאות ורוקם את חויונותיו בחשאי, אך אור השמש הלבן שפוך גם על הוללי אפרים וגם על מחבואי הלבנון, ארג אגדה ומציאות – סוד כהה של כל שירת המקרא, היה גם סוד קסמיה של יצירת מאפו. המחבר עצמו חי בעולם האגדה אשר יצר לו, ועל-כרחו גם אנו חיים את. החיים האלה. המשורר אצל עלינו מתומו, מכיון שהוא חי על אגדתו, היא נעשית על-ידי-כך כבר ריאלי. אין זאת עוד בדיה.

שירת מאפו היא שירת האגדה, גם את הטבע וגם את האדם עשה אלהים בחכמה, הוא לא עשה את מלאכתו רמיה. הרע אינו מונח בתוך הטבע, כי אם מחוצה לה. הרע אינו מחויב-המציאות, אינו חוק, כי אם מקרה, – מענת נתן לתקון. לכל הפגום יש תקוה. כל אותם האנשים הרעים והחיונות המבהילים אינם אלא צללי-אימה, צללים חולפים ועוברים, נשעה שהטובים והתמימים והישרים הם הם העמודים התיכונים, אשר עליהם נעצן העולם, הם הם יסודו הקבוע ועומד, אשר כל הרוחות הרעים לא יזינו אותו ממקומו. הלא כך דרכה של האגדה! ויצירותיו של מאפו הן קודם-כל אגדות, אם אין לכם עוד התום שבנשמה והבהירות שבנשמה, אל נא תקראו עוד את מאפו. כבר עבר המועד, את מאפו צריך לקרא יחד עם כתיב-הקדש. כשקוראים את, אהבת-ציון, ואשמת-שומרון, אסור להתחכם, המשורר פתח לפנינו גן-סתרים, אשר קסמים בו ופלאי פלאים, נעמיק ללכת בשביליו המעוקלים! ואל נא נביט לאחורינו, אל נא נזכר את הזוים אשר עזבנו שם, ואל נא נחשוב, כי אותם החיים הם האמתיים, ההכרחיים. אם אף פעמים ירמו אותנו החיים, אין זה כי אם משגה, כל חי המציאות של כמה דורות אינה אלא היריעה, אשר עליה מתרקמת האגדה. סוף האגדה לבוא, ואם גם יאחר – ינחמנו מאפו, אין אנחנו עוובי-אלהים עוד.

כזה הוא עולמו של מאפו, כשהוא נסקר כלו בסקירה אחת. כמלאך טוב הוא עומד על יד ימינם של גבוריו החביבים, מצילים ומפלטם בעת צרה. כנחמיה, גבורו התכיב ב"עיט-צבוע", הוא בא רק לנחם, להושיע, אם על-ידי נס ואם בדרך-הטבע, אך הוא לא יחן למוט רגלם. ככה יהי עולם האגדה!

אלו היה מאפו רק משורר אגדי, ערכו בתור אמן היה יכול להיות גדול, אך לא במדה כזו, שנעמיד אותו בראש תקופתו ובראש יוצרי הפרוזה החזיונית שלנו. האגדה היא בטוי הילדות של האומה – מלמול רוחה הראשון, ומאפו היה הבטוי הכי-שלם של תקופה ריבולוציונית שלמה, של ערכיה החדשים, אל חקירת יצירתו המפורטת עוד לא נגשנו. אך אלה, שלא יהיו נרתעים לאחור מפני איזו מליצה יתרה, עתידים עוד לגלות ביצירת מאפו אוצרות מחשבה ושירה, אשר לא שערנום. יבא יום וספרים יכתבו עליו, ספרים מפורטים וגדולים, אשר יסירו את שכבת האבק מעל דפי אשמת שומרון, ועיט צבוע, ואור חדש יפל אליהם ודורות רבים עוד יחלמו עליהם ויתחנכו עליהם. ספר אחד מצוין כתב על תולדות האמן ראובן בריינין, אשר היה לנו לגר עד הנה ואשר כלנו מכירים לו טובה בעדו; אך יצירתו של מאפו ראויה לחקירה מדעית שלמה ומקיפה. הן על עינות השירה העברית החדשה אנו עומדים כאן, על מוצאה הראשונים.

השירה העברית עוד לא עמדה בתקופת ילדותה בהיות לה מאפו. זאת היתה תחית העבר עם נשמת ההוה. יצירת מאפו היתה תחית התנ"ך. מאפו היה מעין פירוש חדש לשירת המקרא, פירוש מתוק אשר באר כל סתום, אשר האיר את העינים ואת הלב, פירוש בתמונות ומראות ושיר, אשר צרף את הנפרדים ויפיה נשמת חיים אחת באלפי חזיונות קטנים ומתפוררים. לאחר שקראנו את יצירות מאפו, קמה ותחי לפנינו הנבואה העברית כתורת חיים נצחית, מוארת ומחוממת, במבחר רעיונותיה. עוויאל, סתרי, נחמיה, אמנון – כל אלה אינם מליצים, הנואמים בניבי הנביאים היפים ולבם בל עמם. אלה הם משוררים עתיקים-חדשים, כהני אל עליון, אשר אש בוֹערת בלבם. לא מליצות ריקות בפיהם. קנאת רעיונותיהם אוכלתם. על תורתם הם חיים, כואבים, סובלים – מלחם לא חשוב ריקם.

יצירת מאפו החיתה לא רק את שירת הנבואה, – היא החיתה את ארץ-ישראל העתיקה. היא יצרה לנו ארץ-ישראל ריאלי, ארץ-ישראל אשר ראינו אותה בעינינו למן הלבנון ועד מבוא-השמש בעריה וכפריה, בשדותיה, כרמיה ויערותיה. ארץ אשר הא מנו בה, אשר לא יכלנו לבלי האמן במציאותה, יען כי בכל שתי האפופיות הגדולות אין אף קו אחד, אף שרטוט קל, אשר לא יהיה מיוסד על כתיב-הקודש, – העד היחידי הנאמן לחיי הקדומים שלנו, שנשאר מלפני אלפי שנה. שירת מאפו דיה להוכיח, עד כמה חי עוד התנ"ך בלב יהודי ועד כמה הוא נושא פירות עד היום. ככה יתעמק בנבכי השירה הקדומה רק בן העם, אשר רוחו יצרה ואשר ממקורה יינק ועליה יהיה זה אלפי שנה. אך בלא רוח-הקדש יתרה, בלא מתנת יוצר יוצאת מן הכלל אי אפשר היה להקים את הבנין הנהדר הזה, אשר נוגה החלום לו ואשר גם קול משק החיים הרענן עולה מתוך כל פנותיו.

אחת העבודות החשובות בחקירת מאפו תהיה להראות את אלפי הרמזים אשר מצא בתנ"ך ומחוטתיהם טוה את ארג שירתו ומראותיה. העבודה הזאת תוכיח, כמה גדול היה כחה-המצאה הגאוני של המשורר, כמה היתה עינו חודרת וכמה חריפות עמוקה היתה בשכלו של אדם תמים זה. לרגל העבודה אשר לפני,

אינני יכול לשהות על הפרטים יותר מדי, אך אינני יכול לבלי הזכיר את המחזה הנפלא מחיי ההוללות אשר בשומרון והוא כולו רוקם מחרוז אחד בודד כעין הווי עטרת גאות שכורי אפרים, או את הציורים הבהירים מחיי גלעד ורופאיה וכהניה, המנצלים את החולים, הבאים לבקש רפאות למחלתם, וגם הם בנוים רק על הפסוקים: „הצרי אין בגלעד“, „גלעד קרית פועלי און“. השם „זכרי גבור אפרים“ מעורר את כח דמיונו של מאפו ליוצר תמונה ענקית, אשר תאיר לנו את בני אפרים וחייהם באור אנדיאפי, ועלפי קיום בודדים בישיעהו ובדבריו הימים הוא מציר לנו את תמונת יחוקיהו, המלך האחרון למלכי בית-דוד, אשר העם בחר בו ויקו לו, למשיחו וגואלו.

בכל אלה אנחנו מכירים את בעלי-האגדה העתיק, שדרכו היה למלא ולהרחיב את אשר צוין במקרא ציון סתום ובודד – דרך היצירה העברית בתקופותיה הרבות. כריח מים רעננים היה ריחה של שירת התנ"ך לכל יוצר עברי וממנו הפריחו הלבבות ויקומו לתחיה כחות-היצירה הנרדמים. זה היה המשען הנאמן היחידי, ולא היה משורר כמאפו, אשר לפניו נפתחו האולמים העתיקים בכל הודם, אשר היה נאמן בהם כמוהו. הוא היה כאן כן-בית יחידי – האחרון החוים וראשון למשוררי תקופה שלמה, אשר הודו עליה.

III

לב טהור ועין טהורה נתן לו אלהים ושקט עמוק השיב על נפשו, אשר הרחיקהו מן הצעקה והאנקה אשר הקימו מסביב בעלי-המום, למען יראה עוד פעם את העולם בפיו הראשון וישמע עוד פעם את רנתו הנשגבה; אותו השקט, אשר הרבה ממנו היה רק למיכ"ל ומעט ממנו – לגרדון הצעיר בתקופת דוד וברזלי. זה היה הקו ברוחו, אשר הבדילהו מבני דורו; בזה היה הראשון למשפחת המשוררים והאמנים, אשר קמו אחריו. החיים התחילו מנגנים לפניו את נגונם הנצחי, והוא רק ספג את זוד קולותיהם מתוך מחבואיו, ואושר-חיוו היה אחר-כך לספר את אשר חזה, לשאת את משאו על חיי האדם ותכונותיהם. האמנות הספרנית לא היתה לו דבר שבמקרה, כשם שהיה האפוס לניזול, כי אם דבר שבהכרח – חלק נפשו ממעל. הוא היה מספר מבטן ומלידה – האפיקן הראשון והנאמן, אשר נולד לנו לאחר הפסקה של כמה דורות. משורר לירי היה רק באותה מדה, אשר בלעדיה לא יצויר אפיקן אמתי, זה שהחיים הם לו „גיא חזיון“ והוא נושא עליהם את אמרתו מבמת הדורות. היה לו אותו הפתוס של עד הימים הגדולים והמעשים הגדולים, ולא של שופטם. מהמית רוחו אצל על גבוריו החביבים, והוא כבר חי בהם, נתבטל בהם. כזה יהיה האפיקן.

הוא לא היה פסיכולוג במובן המודרני. הוא לא ידע את אנשי-החידות, אשר נפשם תהום-סתרים לעצמם ומעשיהם נחתכים על-ידי כחות לא ידועים. גבוריו נשמעים לקולות-החיים הפשוטים, הקוראים להם. הוא לא היה פסיכולוג משום שהיה אפיקן טהור. הפסיכולוג בהכרח מזלזל בתום החיים, במראות החיים, הפסיכולוג מסב את עיניו מזרם-החיים וצבעיו להביט אל תהומותיו. את לב

מאפו האפיקן לוקחים החיים בשלל חזיונותיהם. הוא אוהב לשמוע את קול האנשים בשיחם ושיגם, בצהלת צחוקם ומהתלותיהם ובהשתפך נפשם בבלם ומצוקותיהם. הוא איננו אוהב רק את הקפאון, את החיים שהדלו מהיות ענין, שעמדו מהמיתם. את לבו משמחים החיים בהתגלותם, - כל חיים שהם. הצבעים, הקורות המאויים - שפע החיים. באותו העונג, שהוא מציר את עוליה־הרגל לירושלים, הוא מספר גם על שכור־אפרים בשומרון; נעים לו למסור את שיחת התום של שולמית ומינקתה בנאות הלבנון, כשיחת־הגנבים של הפר ובוקיה במערת פריצים. האהבה למסור את שיחות־האנשים הרחבות היא תמיד ממדות האפיקן. הדבור הוא האמצעי הכי־חשוב לו לגלות את תכונת האדם, את הפסיכולוגיה שלו וליצור את אותה האטמוספירה של חיים, שהיא תמיד נחנקת על־ידי הציור. הציור מדביק את הדברים אל מקומם; הדבור מראה אותם בתנועתם. גם הומירוס, גם וירגיליוס השתמשו באמצעי הדבור החי בבואם אל נקודות האפוס הכי־גבוהות. * ביצירות מאפו השיחות תופסות לפעמים מקום אולי מעט יותר מדי - באמצעי התאור לא היה עשיר ביותר; האפוס העברי קבל תמיד את מרום בטויו לא בפלסטיקה ציורית, כי אם בפרוס של הדבור. ואולם אין לנו להצטער על זה כלל. ספורי עזריאל ואלישבע ב, אשמת־שומרון, הם דפי אפוס יחידים במינם.

מאפו מפליאנו בכלל באמנות השיחה אשר ביצירותיו. מובן, שיש בהן מזנו־לוגים ארוכים ביותר ופה ושם מליצות בודדות יתרות, שעל־פיהן ימהר הקורא, בן־דורנו, להוציא משפט שלי־י עליהם; ואולם מי שיקשיב אל צלצול הדברים מעט ויתעמק מעט באותה המליצה, כשהוא מתרגם אותה ללשוננו ומושיגנו אנו, יוכח מיד, שכל ניב הוא כאן במקומו וטבעי לפי המוציא אותו ומגלה את אפיו של הדובר יותר מכל חטוטים פסיכולוגיים, הנביאים, הכהנים, שועי ירושלים ועבדיהם, שוכני היער והכרמל - כל אחד מדבר כלשונו האישית, כל אחד נבדל בסגנונו; אפילו לגנבים ולרוצחים צבע דבורם המיוחד, ושטף הדברים ישר ושוקט ורחב. אין ממהרים. לדבור יש כאן חשיבות יתרה. הכל קבוע ואין לשנות דבר. שומעים אנחנו את קול האנשים בדברם, ואיננו מאמינים, שבמליצת המקרא הקפואה, בלשון של צירופי פסוקים, אפשר היה להכניס כל־כך הרבה טבעיות, כל־כך הרבה אמת ריאלית. הנה אנחנו פותחים את „אשמת שומרון“ ושומעים את שיחת העבדים, העושים את דרכם בעבי טל בין ארזי הלבנון ומספרים על קירות המלחמה ועל עסקי אדוניהם לחבריהם, אשר נשלחו ללוות אותם. „שלשתנו מבני־דלת־הארץ - פותח האחד - ואיך נשא מדברותינו על גוי ואדם?“ ובכל־זאת הוא הולך ומדבר על הכל בפרטות יתרה, חברו בא ומוסיף על דבריו, והשיחה הולכת ומתפתחת בדרך טבעית. כל אחד מתחרה עם חברו, מתכון להראות, כי אין סתום לפניו בחיי „מרום־עם־הארץ“ ולפניו גלויות כל תעלומותיהם. כל אופן השיחה סבליט את שיחת המדברים - שיחת עבדים, הרואים את כל הנעשה בבית אדוניהם דרך אספקלריה עבודתית שלהם. את מי תניד מלין!

* - למשל ע"ד כבוש טרוא.

קורא האחד מתוך התלהבות ומגלה דברים לא ידועים אנשי שחן, עד שהשני מוצא לו איזו אמתלה לבטל את דברי חברו והוא נכנס לתוך דבריו ומתחיל מתוך בוז: „הן עוף השמים הולִיךְ אליך את הקולִי” – כלומר, בודה אתה מן הלב דברים לא ידועים... כמה טבעית היא התהדרות עלובה זו של עבדים לפני חבריהם וכל היחס שלהם אל הסכסוכים הפנימיים שבחיי אדוניהם, – יחס המתבטא בסוף השיחה רק בהערה קצרה של אחד העבדים: „אכן אולת היא, הקשורה בלב בני-מרום-עם-הארץ!”.

לבני „מרום-עם-הארץ” האלה מאפו עצמו מתיחס ביראת-הכבוד. המשורר המסכן, אשר ראה מסביב לו רק את הזלִוִת היהודית, והמנולִת את החיים, היה משתוקק לאנשים אחרים, אשר גובה להם והוד-אצילים וכן קדומים, הן פטריארכלים. נסוך על כל תנועותיהם ודבוריהם. בזה התגלה האפיקן שבמאפו המחבב ביותר את צורות החיים הקבועות והעתיקות. ואת כל האצילות שבגבוריו החביבים הוא מגלה ביפי לשונם, בהוד מדברותיהם. עוזו של אפוס מפעם את ספורי יהושבע וקינוחיה, את דברי עוזיאל ומשאותיו. מתוך לשונם אנו מכירים תיכף את רום מוצאם ויחסם; להם מתאימות גם מליצותיהם הרמות. הן זאת היא הלשון, אשר בה ידברו בחירי האומה וגבוריה.

מאפו נשא בלבבו געגועים לגבור, לגדל-הדור, לאיש-העליליה; לאיזה כח סוכך, אשר יגן על עם יתום. גבוריו החביבים הם כלם אנשי-לב ואנשי-מוח. כלם הם משוררים וגבורי-מלחמה. „ה' נתן לך תפארת-אדם ולשון-למוזים – אומר אחד מגבוריו – ומה נמצאו אמרותיך! וצדיק ה', לא יעשה עולה ולא יתן מוט לאשר חנן כל אלה”. אלהים בעצמו מגן על בחיריו. שוב בעל-האגדה לפנינו, המאמין, כי אין הקדוש-ברוך-הוא משרה את שכנתו אלא על גבור וחכם; האפיקן, אשר גבוריו הם כלם בני-אלהים, רבי הפעלים, אשר מרחם אמם נוצרו לגדולות. עצם האפוס הריהו תמיד הערצת הגבורים, אנשי-השם אשר מעולם, שירת האפוס פוסקת בכל תקופה, שהמשוררים הם אינדיוידואליים ביותר ואינם עלולים עוד להתפעל מגבורים, להעריצם – לראות בהם את אנשי-המעלה, את יחיד-האומה. משורר האפוס הוא רק זה, המבקש את הגבורה והתפארת באדם, השואף אל הגבור. ומי יודע? אולי לצמצום גבולותיה של הפרוזה הספורית שלנו גרמה עצמיותם היתרה של מספרינו; מאפו כבר היה מעריך את גבוריו מעט יותר מדי. כשהוא בא לציר את אלישבע, למשל, הוא מקדים ואומר: „עתה יבא נא הקורא לראות בתפארת הבריאה הנפלאה” (*). ובסגנון אפי אמתי הוא מתחיל את תאור בגדיה ועדיה: „ואלה המחלצות ועדי העדיים אשר היו על אלישבע ביום הולדת לה” (**)... כל פרט ופרט כאן חשיבות רבה לו; כל שרטוט קל הריהו סמל הגדולה והתפארת. ככה יספר רק האפיקן האמתי, שכל העולם נצטמצם וחי רק בשביל גבורו ובזכות גבורו. ביחס כזה יש בלי ספק משהו מהתפעלות דתית, מהערצת

ליים.

(*) עיט-צבוע, חלק ב', 64.

(**) שם, 66.

בכל סגנונו הרחב של מאפו, בשטפו הישר והאטי נכר המשורר האפי, המסתכל השוקט, אשר יקלוט את שירת העולם ומראות העולם כאחד, אשר עינו ולבבו משתתפים השתתפות שוה ביצירתו. אין כבר אותה הנשימה הקצרה שבספורי האגדה העממיים שלנו; השאיפה להעמיד את האגדה רק על תכנה המצומצם. המספר שמח על כל נפש נוספת במשפחת שירתו כעל עולם מלא ומספר גבוריו הולך וגדל לעינינו על כל פרק ופרק שבספריו. שפעת אנשים ומראות אשר כזאת ביצירה ספורית מעידה תמיד על תכונתו האפית של היוצר, זה אשר רעבון תמידי לו לכל הצבעים והחזיונות, זה שמכניס לחוג יצירתו את הקרובים והרחוקים גם יחד ולא ידע שבע.

IV

ביצירתו הראשונה האמן כמעט תמיד יתגלה עוד ברפיונו. אך החן המיוחד, הנסוך על כל שירה ראשונה, יכסה גם על פגימותיה. זהו הנצחון הראשון, ובה כלולים על הרוב גם כל הנצחונות הבאים. וגם ב„אהבת-ציון“, יצירתו הראשונה של מאפו, שאין בה עוד אותו עושר הדמיון וחירות הדמיון שב„אשמת שומרון“ ואתה החריופות בתיאור התכונות העממיות שב„עֵיט צבוע“, אנו מוצאים כבר את היסודות לכל יצירותיו הבאות. לא רק דרכי היצירה של מאפו, שאמנם נתרבו הרבה אחר-כך, כי אם גם כל התכונות החשובות ביותר שביצירתו מסומנות כבר כאן אם מעט ואם הרבה. כל עולמו של המשורר כבר נשקף בברכה שוקטה זו. כל תלומותיו ומשאות-נפשו בה חתומים.

רוח של אידיליה שוקטה ובהירה נחה עלינו, כשאנו נכנסים לתוך עולם שלם וקדמון זה. דממת שדה ויער, הד עדרים על מי-מנוחות ושירת רועים ורועות מוציאים אותנו כרגע מן העולם, שאנו נתונים בו. הוד חיים אחרים לוקח את לבנו. ואנו מפקירים את עצמנו לגלים החמים, הנושאים אותנו מפה הלון והרחק, הלון והרחק. העולם העתיק הולך ומתגלה לפנינו בכל פשטותו וחנו. כל אשר יראה ואשר ידובר ואשר יעשה פה — אחדות של הרמוניה לו; אין דבר אשר יפריע את החלום. למן הדף הראשון, המתחיל בסגנון הספורי של התנ"ך — „איש היה בירושלים בימי אחז מלך יהודה ושמו יורם בן אביעזר, אלוף ביהודה ושר-אלף, ויהי לו שדות וכרמים בכרמל ובשרון ועדרי צאן ובקר בבית-לחם יהודה“ — אנו כבר נושמים אוירם של חיי-קדומים. מקרית מלך ושרים, המלאה תשואות ומרמה, ילך המשורר אתנו „למועד חדש האביב“ ללון בכפרים. שם „הגבצות חוגרות גיל והעמקים עדויי רקמת פרחים“; שם נשמע עם שאון זרמת פלגים ויבלימים גם את שירת האביב לאמנון, היא שירת לב מאפו עצמו:

לְדָלִים וְלְרוֹזְנִים יִזְבַּח שְׁמֵשׁ צְדָקָה

רוּחַ אֱלֹהִים עַל גְּאוֹת שְׂדֵי הַצֶּקֶה.

כרביי-אביב טובים רועפים עלינו ניבי השירה הזאת. העולם עוד לא השבת מטהרו, ואנחנו מתהלכים עם „בני ציון היקרים ובנותיה היפות“ כבגן אלהים.

בשדי בית-לחם הגלולים יביאנו המשורר אל סתר הכרמל וגניו וכרמיו, ואנו שומעים כבר את קול תפלת תימן, הרמז הראשון לטפוס מאפו האידילי: "לי הוכיח ה' כבוד, עושר ובת אלוף ביהודה; תן כל אלה, ה', למי תתן - תן כבוד למושלים, עושר לאנשי חסד, בת אלוף ביהודה לאוהבי עדי-עדיים, משי ורקמה; ולי תנה את העלמה הזאת, אשר לא אמרנה בבנות מלכים ביקרותיהן. תנה לי חלקת שדה וכרם על אדמתך הרחבה ואהל קטן לשבת בו עם היחידה הזאת, ומאושר אנכי בארץ". ואפילו אמנון, זה של גדולות נוצר, אשר יכניע את כל הלבבות בפיו וכשרונותיו, גם הוא ישיר בהשתוחה עליו נפשו:

אך שְׁלוֹה, אף שֶׁקַט בְּאֵהֶל רוּעָה -

לְמַה תִּטְשֶׁהוּ, הוּא רוּעָה רַחֵם!

בשובנו אחר זה עוד פעם העירה, חלום היער והכרמל כבר לא יעובנו. געגועי גבוריו של מאפו אל, האדמה הרחבה היו געגועי היהודי החדש, כליון נפשו מן הגיטו המקולל אל השדה, אשר ברכה ה.

לא כל הטפוסים שביצירה זו עלו למחבר במדה שוה, אך רובם מצוינים באמת החיים והשירה. הנה ידידיה, טפוס של נדיב, מוקיר חכמים ונביאים, אחד מאצילי ירושלים, הנאמן בהבטחתו לרצו יורם, ואם גם יעלה לקרבן ידירותו את אושר בתו היחידה. הנדיבות שבאצילות נפשו ביחד עם האטמוספירה הקשה שבבית-אצילים נכרות מתוך היחס של ידידיה אל אמנון, מציל בתו ורב הכשרונות, אשר ימשוך אליו חסד ובכל-זאת לא ישכח אף רגע, כי הוא בן, בנו משפחות. בבית-ישרים זה, אשר בני הנביאים מתהלכים בו ויראת-אלהים מקנת בכל פנותיו, קר לנו בכל-זאת מעט. למרות כל ההוד אשר ישוה מאפו על הבית, היה האויר בשדות בית-לחם יותר נוח מאשר פה.

אחרת היא תרצה, האם הטובה והנכנעת לבעלה. היא נחמת-הבית. בה אין כבר אותו הקושי האצילי שבידידיה. היא קודם-כל אם, הרוצה באושר בתה. אשה, הרואה כבר בעיניה-האם שלה אל מה צפויה בתה האומללה בהיותה לעזריקם. בסתר לבה היא מקוה לנס, אשר יגאל את תמר מידי העריץ הזה, ובהכנעת נשים היא אומרת לבעלה: "הרף מבתנו עד מלאת לה שמונה עשרה או עשרים שנה, כי לא תאחר לשאת מכאובים מידי עזריקם". אנו מכירים כבר את הסוד הנצחי אשר ירוקם בין האם והבת בעסקי אהבה - הסוד אשר אין לאב כל חלק בו...

תימן הוא, כאמור, כבר ממשפחת בני האידיליה. רך הוא ביותר וכפוף ונשמע לאחרים. אין הוא נושא את נפשו לגדולות. רע טוב הוא ונאמן באהבתו לאמנון, אשר בכבודו יתימר. את כל תכונתו הוא מגלה בדבריו אל אמנון: "ידעתי, כי ישלים אבי חפצך לתת לך יד ושם בין הרוכבים, גבורי החיל, ואתך גם אני לראות עונוך וכבודך". אושר לו לראות עונו וכבודו של רעו - אות הרעות הקלסית, אשר אפס זכרה כליל בימינו. בתימן נרמז הטפוס האידילי הבהיר, אשר קבל אחר כך את בטויו השלם במנוח החרמוני אשר באשמת שומרון.

בתמר התאחדה אצילות האב וגאונו ורוך האם ופשטותה. מן הרגע הראשון אשר נגלתה לפנינו בשדות בית-לחם, אנו רואים את האשה, אשר תעלה על מוקדי אהבתה; את אחת מבנות-ציון אשר בשיר-השירים, אשר רשפי לבה שלהבתיה. המחבר יציגנה לפנינו ביפיה וישים בפיה את חמדת מליצותיו ודברי חכמתו. עוז רוח לה ובטוחים אנתנו בה, כי לא תלך אחרי האיש, אשר לבה לא לו, אין היא מן הכפופות והנכנעות. אך החת יד האהבה והקנאה גם היא תזעק ביסוריה כאשה אוברת-עצות וחכרת-ישע. אמנם לולא השתדל פחות המחבר לשית עליה הוד והדר, היה יותר מצליח.

הגבור, אשר אליו כוננו כל קוי השירה של היוצר, הוא, כמוכח, אמנון כמשורר, גבור ונדיב-רוח יופיע לפנינו; אין סגילה הניף והנפש אשר לא חונן בה. באהבתו לתמר ובגעגועיו לירושלים, עיר ה', כנידו למרחקים, הוא דומה באמת לגבורי-הרוח ומנעימי-הזמר העתיקים, אלה אשר על מיתרי-לבם ככנור ינגן העולם. בכל שיחותיו הוצק חן והדר, ובמכתבו מנגוה הוא מתגלה כמשורר אלגי נשגב. השמש ישיש כגבור לרוץ ארה, הלוך ואור עד הצהריים, והנה הוא עומד עיף ויגע בהצי השמים; קול בעלי כנף חדל; מעט מעט תצער יפעתו, הצללים יגדלו והיום פנה – הלא כן ארח איש עלי אדמות וכן ינועון מעגלותיו, מעגלות החיים. מה נעים שחר טל ילדותו, ומה נחמד אור ימי עלומיו! אז כל חשך ינוס מפניו והתקוה המשחקת לפניו תרון באזניו מכנף רננים. אך אהה! התקוה עד חצי ימיו תנחנו וכאמו תנחמנו, ולעת זקנה תעזבנו, והנה האיש כצל נטוי, וזכרון ימי עלומיו בוד ינחנו בדרך עולם...

בתור טפוס חי סובל תמיד הגבור משפעת הוד והדר, אשר יעצרונו האמן; אך בתור סמל אידיאלי של בחיר-אלהים, כאשר יציגו לפנינו מאפו, אמנון לוקח לב כאחד מבני-העליה. כשעשוע הטבע, כיצירת-אלהים נבהרה, -- כאשר יהיה תמיד המשורר בעיני העם.

באמנון חפץ מאפו להראות את סמל האדם נבחרו, את האיש למופת – את היהודי בתפארת אדם, בזהר החלום. זה היה יציר הדמיון, אך מהודו אצל על צללי האדם שבמציאות. בו הבהיק משהו מחוון-העתיד. סתרי ואבישי אהיו, שליחי הכפר, מביאים אתם בכל פעם שהם באים העירה את ריה השדה. בתוך החנופה והתככים אשר בעיר שלום-נפשם משתפך כשמן הטוב על גלי ים סוער. הד ההתקוממות העתיקה של הנביאים כנגד התרבות המשחיתה של הכרך עולה מהם. הם בעצמם, הבריאים, הבהירים והישרים, כאילו מגשימים את הרעיון, שכל הקרוב אל הטבע קרוב אל האלהים.

מטפוסים הגבורים השליליים, אשר יצר מאפו באמנות כה מפליאה בעיס צבוע וביחוד ב,אשמת-שומרון – טפוסים העולים במדה ידועה גם על גבורי האידיאליים, יש לציין ב,אהבת-ציון ביחוד את זמרי, זה אבי הצבועים שביצירת מאפו, אשר נפגשוו אחר-כך גם בשמו וגם בשמות אחרים ביצירותיו הבאות של המשורר. בקובנה, עיר מולדתו של מאפו, קן המוסריים והחנפים, ודאי שהטפוס הזה היה מצוי והעסיק את דמיונו של המשורר ביותר. ב,אהבת-ציון

הטפוס הזה עוד אלימנטרי מאד, מאפו הצעיר עוד לא הציץ אל תהום-הזועה של נפש האדם, אך הסטירה היא גם פה כבר עוקצת למדי. המנולוג של זמרי בהשליכו את אלילו מצוין בחריפותו. באשפת הפיטן האידילי טמונים גם חצנים שנונים משוחים ברצל.

ב„אהבת-ציון“, ומובן מאליי, העיקר לא בתכונות הנפשות הבידדות, כי בשירת הספר כלו, בכל צבע המהזות המיוחד, – בנגון-החיים החדש, אשר עלה מתוכו. זאת היתה קודם-כל שירה אידילית – המנון לכבוד הטבע. השקט המתוק עוד פרוש על העולם. אפילו אמנון אינו איש-מלחמה, כי אם משורר – ילד רך וחולה-אהבה, אשר קולו מלא תחנונים רבים ולבבו יהמה משפעת רוך וחמלה. ידידיה, תרצה, תימן, סתרי – אלה הם בודאי אנשי אידיליה. וצללי צוריקם, זמרי ומתן מתבטלים באור השמש הכללי.

זה היה שירת-הלה חדש לארץ, לאהבה, לנעורים, הד, ציון הלא תשאליי, אשר הצית געגועים לא רק ל„ירושלים-של-מעלה“, כי אם גם לחיי-אדמה מלאים, לעבודה, לתחיה, ליצירת העם והיחיד. האביב היה עוד הפעם בארץ, ו„אהבת-ציון“ היתה שירתו. זאת לא היתה עוד מליצה פושרה של בסלנות. בהירות הלב שפוכה על כל מלה. כמילודיה ענוגה עולה מחוכה כל רחשי-נשמה. אור שפוך גם על עצבה וגעגועיה: „ויהי צבודתם בהר נחמד, הנשען על שפת הים אשר כרמי חמד יציצו כנזר על ראשו ומראה הים הנשקף אל עבר פניו וישוה עליו הוד והדר; ויזכור אמנון את עיר אלהים ואת מחמדי נפשו וינהם מנהמת לבו, ויהי כשתי-לזית אשר הסיעוהו מקרן בן-שמן ויטעוהו על ארץ מלחה, אשר עליו יבולו והורו יחשך“. איך הוא מצייר את מבוכת הנשמה הראשונה מתוך אהבה: „מה היה לך, אמנון? הגה זה כמה ימים זרות אתבונן בך. שנית פניך ומעגלותיך ינועון ולא אדע. במחשכי יער תחמוד לשבת כצפור בודד, ועל כל אפיקי מים תערוג כאיל; מעת אשר תזרח השמש על נאות שדי עד אשר יפוה היום, תקפוץ מהר לגבעה ומגבעה לעמק מבלי דעת מה תבקש...“ וכמה פקחות סטירית בדברי זמרי: „הן שמים חדשים וארץ חדשה ראו עיני פה, ארץ נעמה ויושבים שוקטים על שמריהם. שמים טהורים על ראשיהם ושחקים ירעיפו עליהם צדק... משפט וצדק אכן צנה וסוחרה הם לעשיר, כי ישמרו את הוננו מנגוע בו יד, אך כצנינים הם לאיש רש כמוני. אשר נשבר משען לחמי ומימי...“

מובן, שהמשורר נכשל לא פעם במליצה יתרה, אך על הרוב הוא יוצא בשלום מרשתה בעזרת המצאה ערומה. לאחר שסתרי משיע באזנינו את לקחו הארוך בשבח חיי הכפרים, – דברים שהם כל-כך יקרים למשוררנו, הוא שם בכל-זאת כפי ידידיה את האירוניה הקלה: „חשוך דבריך אלה ליום צום ועצרה, כי אז תטיפם בשער באזני יושבי קריה. הלא חג היום לה' – הבח נשתה!“ וכזה הוא מטיל רעננות חדשה לתוך השיחה. ההומור הקל אינו זר לו כלל. חוש-האמן הסתום שומרהו מאבני הנגף אשר על דרך השירה.

ביחוד נכרת הרוח החדשה בשירת הטבע. ב„אהבת ציון“ אין עוד התאורים הנפלאים של הלבנון ונאות הזרמונים אשר ב„אשמת שומרון“. אין מאפו מתכון עוד בכלל לציר את הטבע, כי אם לספר את כבודה. אך ריח הרים ועמקים וצהלת מים והמית עלים וקסמי אור וצל כבר מלאה השירה התמה הזאת. אנהנו עדים להתפיסות ראשונה של היהודי עם הטבע – התפיסות חרדה וצנועה. אין האוהב מעיו עוד לשאת עין אל הכלה, אך נשימתה החמה כבר משכרת אותו. שערי הגן הנעול כבר נפתחים.

V

הרושם, שעשה הספר „אהבת ציון“ בזמנו והשפעתו על בני-הדור, אין לשער. הוא נעשה לכלם מקור אור ושיר, קן החלומות והמאויים הכמוסים. עליו חיו ועליו חלמו ועליו סבלו באהבה, הכל הרגישו, כי הפעם נוצר ספר עברי אמתי, ספר שנכתב ברוח-הקדש, שהורתו ולידתו בטהרה. השפעתו על הקוראים היתה כהשפעת האגדה והמדרש בשעתם. הכל הרגישו את הקשר הפנימי, שבינו ובין התנ"ך – שהוא נולד בכחו, ברוחו, בהשפעתו. בארצות הקדם, אשר גם שמה הגיע, היו מתיחסים אליו, כאל ספורי התנ"ך ממש. ואין פלא: הוא היה באמת ההמשך הישר שלהם, אבן-המזוואים במשבצתם.

מאפו השקיע חומר מקראי מרובה כל-כך ביצירתו הראשונה, שאי-אפשר היה בלי איזו הפסקה לגשת מיד אל יצירה אהרת כמתכנתה. חוש האמן הבריא הגיד לו, שיניקה יצירית מתמידה ממקור אחד, ואפילו ממקור המקורות ככתבי-הקדש, היא מסוכנת במקצת. התחילו לוקחים את לבו גם חזיונות הזמן החדש, והרצון לחנך, לישר את העקמומיות שבלב, להורות דרך, להשפיע באופן בלתי-אמצעי הביאהו אל הרעיון לכתב את הרומן שלו מחייההוה – את „עיס צבוע“ על צללי הימים הסוערים הפץ לשפוך את אור לבו הישר, את שירת נפשו המרגיעה. במלחמת העת אשר נטשה בין המחנות מעבר מזה ומזה הפץ להיות איש-הבינים. כלם היו משועבדים לדעותיהם ומשוחזרים מהן, והוא היה בן-חורין יחיד – האחד אשר בלבו להטה אש-הקדומים הסהורה, ממוזגת ומסוהרת באור הימים החדשים. רק הוא, האמן, היה יכול לשפוט בצדק את שתי המחנות גם יחד – הוא כאב את מכאובי כלן. „עיס צבוע“ היה צריך להיות לא רק האפוס של הזמן, כי אם גם אבוקת מחשכיו, מרפא הריסותיו.

הרומן, כפי שעלה במחשבתו של האמן, היה צריך להקיף את כל מראוח הזמן ושאלות הזמן. ב„גיא החזיון“ הזה היו צריכים לעבור כל אישי התקופה. הנוצצים והנובלים, החולפים והבאים – תמונה רחבת-ידיים בכל יפיה וכיעורה, באורותיה וצלליה, כחפצו ב„אהבת ציון“ לצמצם את כל חזיונות העבר, כן חפץ ב„עיס צבוע“ לחתום את חזון ההוה. מאפו היה הראשון, אשר אהב את הבד הרחב, אשר לא ידע שירה אחרת בלתי אם שירת החיים בהקפס השלם, בשטחם הכולל. לשירה כבירה כזו יש רק אמן גדול, המכיר בכחו ומאמין בשליחותו. במדרגת התפתחותו הקטנה של סגנון הפרוזה העברי זה היה צעד

גבורים, ואם אמנם לא היה עוד בכחו של המשורר להגבר על כל המכשולים, מכל מקום יצירתו תשאר תמיד כתזיון ספרותי מצוין ומיוחד במינו, — כפסגת הזמן וכאות תקופה חדשה לספרותנו.

ההיתה זאת באמת יצירה ריאליסטית? על זה אפשר להשיב: הן ולאן. השגותיו של לילינבלום ופפירנה בנידון זה ברובן צדקו. ודאי שלשון האנשים כאן, ביחוד בפי גבורי ההמון הפשוט, אינה אמיתית ואינה טבעית. ודאי, שנעמן ואלישבע, הגבורים למופת, אשר המשורר יצירם בהתפעלות גדולה הם עלובים למדי. אך רכוש השירה באוצר הספרות הזה הוא בכל אלה גדול מאד. ואפשר להגיד בבטחון גמור כי ביום שנשוב אל הגן הנטוש הזה, עוד ירעש פרי אילנותיו והיו לנו לברכה. „עוט צבוע“ היה נסיון שלא הצליח, ובכל זאת צעד בו האמן צעד גדול קדימה. „עוט צבוע“ אינה הדוגמה היחידה של יצירה, שהמחבר נדון בה בריסוק אברים, ובכל זאת יצא כמנצח.

„עוט צבוע“ אינו רומן ריאלי. זאת היא גם כן יצירה אפית, שאמת והזון, מציאות ודמיון מתלכדים ומתמזגים בה יחד. זאת היא בעיקרה יצירת-עם, האמת שבה היא האמת שבדמיון העממי. היסוד הריאלי שבה היא עוד לא המציאות כמו-שהיא, — למדרגה זו הספרות עוד לא הגיעה או — כי אם המציאות, כפי שהיא חיה ומתרחמת במושגי העם. זאת היא מדרגת-המעבר מן האגדה אל המציאות, מעולם המיתוס אל עולם העשיה. לכל תקופה של אמנות ריאליסטית קודמת תמיד תפיסת החיים עממית-רומנטית. זאת היא דרך ההתפתחות בכל ספרות. דמיון העם והשגת העם הנם תמיד היסוד הראשון בשירה. זאת היא אמת השירה העמוקה, אשר משהו ממנה נשאר תמיד בכל אמנות נצחית גדולה. אין היא יוצאת עוד מתוך הסתכלות בלתי-אמצעית בחיי המציאות, כי אם מתוך אינטואיציה, מתוך הרגשה סתומה, שיש בה הרבה מן האטביסמוס. זאת היא האמת שבאגדה המשמשת חומר מצוין לאמני דור ודור. ערב של דמיון ומציאות היה היסוד לכל הטרגדיה היונית בפריחתה. רק הוא מעמיד את השירה על יסוד הנצח, אפילו שקספיר וגיטה, בירון ואיבסן עוד יוצרים את טפוסיהם הנצחיים על יסוד יצירי הדמיון העממיים. שילוק ופויסט, מנפריד ופיר גינט — הם כולם קונצפציות של חכמת-עם, ירושת-דורות, שנצטרפו בכור האמן ורוחו היונקת מכל התחומין.

ב„עוט צבוע“ החוטים הריאליים הראשונים נקלעים ברקמת האגדה. כל אותם יצירי-הבלהות מעין געל, צדוק והדומים להם לקוחים מאוצר הדמיון העממי — זאת היא הדמות אשר ערך העם לעריציו. כל „גביר“ היהו ברחוב העניים מעין בריה אגדית. על כן גם ביתו של איש פשוט ומצוי כעובדיה יהפך בכח הדמיון הרומנטי לארמון פלאים ותגהסדר בליץ הפסח יתואר כתמונה אפית רבת-צבעים ורבת-ערך, ועמנואל האדיר — זה יהיה כבר לאדם שלא מעולם זה, ליציר-סתרים, למעט מאלהים. אם נביט על כל אלה, כעל פרי דמיונו של העם, כפי שהוא משיג את העולם הזר לו, לא נהיה נפגעים עוד מהעדר הריאליסמוס. פה יש ריאליסמוס אחר — האמת שבדמיון, האמת שבשירה העממית, שיש לה תמיד יסודה הנפשי הנאמן.

ואולם גם המון נפשות חיות, לקוחות מתוך עצם החיים המצויים, יצר לנו מאפו ב„עייט-צבוע“— גלריה שלמה של טפוסים, אשר לא פללנו להפגש אתם באולמי שירתו החוגגים. מה שמפליא ביותר ברומן זה, הוא, כי מאפו, ה„באָרד“ של השועים, אדיר-העם ונדיב-הארץ, הצליח ביצירה זו דוקא בטפוסים העממיים, — האנשים הדלים, אשר לא תואר ולא הדר להם, אלא שמתהלכים בירכתי הבימה, בשעה שהקצינים והרוזנים ברובם עוברים לפנינו כצללים ורוח חיים אין בהם. נראה, שבמדדו על אדמת המציאות, כמו של המשורר יפה ביותר בתענוגות, שיש בהם משום מראית-עין. רק בחיי העבר גדול כח-הדמיון; בהווה— החיים מטביעים את חותמם על הכל בידם החזקה.

המצוין שבטפוסיהם האלה היא בלי ספק האכסנאית צפנת. זוהי כמעט דמות קלסית בבהירותה ושלמותה. מין חיה יפה וערומה, אשר תאוות רבות סוערות בדמה החם ובכל אלה צעדיה זהירים ודבריה ספורים; מאלה של גחלים יתהלכו ולא יכוו, אפילו מאפו עצמו נמשך, כנראה, אחרי בריאה חזקה וחוטאת זו, והוא מעביר אותה לפנינו לעתים קרובות למדי. יש בה כבר מן הנשים הסוררות ונצורות-הלב שב„אשמת-שומרון“— משהו מקטורה, משהו מרעומה. לוי אוהבה, משרתו של גצל, הנופל תחת משא הסוד של חטאיו מבקש בה מחסה וסעד במצוקת-הרוח. אויר-נפשה הבגד והמעל מאותן אכסנאיות המצויות גם במעשיות-העם.

בעלה ירחמיאל, בטלן וחסר-מזל טפוס, איש תם האובד בתמו, צויר בחרט משורר. רחמים נסתרים נובעים על האדם המסכן הזה— זה הצדיק הישר, נקי-הכפים ונקי-הלב, החי באמונתו בין בלהות המרמה והכחש אשר מסביב לו. באיזה הומור עגום יספר לנו המשורר על חסיד וזכאי זה, תינוק מגודל זה, אשר יאיר באור נשמתו השוקט את עצב חייו! הומור זה מגלה לנו את ההומניסטן שבמאפו, את האמן בצאתו מחוגו— במשלו על יצירתו, כזה יהיה תמיד צחוק המשורר מתוך אהבה ליצוריו.

טפוס עממי מצוין הוא ביחוד פתחיה השמש, גבור ותמים, כח טבע אדיר ועזר, שכור טוב-לב ומוקיר חכמים, — זה שאגרופו קודם לשכלו; איש-העם בכל קויו ותנועותיו. השיחה אשר בינו ובין ר' צדוק (1) מלאה הומור רענן. הגנו שומעים קול העם בדברו, אף כי המליצה לא תחסר גם פה. המחזה, אשר בו יתנפל בעל-האגרוף על ירחמיאל וממטיר עליו את מהלומותיו, בשעה שעלוב זה מוכיח לו במאמרי חכמים מן התלמוד, כי צורבא מרבנן הוא וכי „המרים יד על חברו נקרא רשע“— רוח בדיחות-עם נפלאה.

אם עוד נזכיר את נחשון השדכן עם פנקסו „בת-קול“, פרוטופוס של גבורי שלום-עליכם, את ר' קלונימוס עם ההומור של בית-המדרש שלו— כת שלמה של לצנים ובטלנים ומלחכי-פנכא, אשר היטיב לצירם מאפו ביד אמן; את ר' מרדכי „איש תם“, אביה של צפנת, טפוס של עם-הארץ, שנעשה בזקנותו לירא-שמים; את המשרת הזקן עזרה, טפוס העלובים המתענים בדממה תחת ידי אדונים עריצים, המזכיר במקצת את עכן ב„אהבת-ציון“; את שמריה המשרת,

הנאמן לאלישבע ומתפלל לאושר גברתו – מטפוסים, העכדים הנאמנים, אשר נפגשם אחר-כך ב,אשמת שומרון" בסביבה רומנטית, או את אליעזר הצובע ואסנת הצנועה, ואנשי ההמון העוברים לפנינו – וראינו עד כמה גדול היה כחו של מאפו בתיאור התכונות העממיות ועד כמה נחטא לו, אם נראה בו רק מספר רומנטי, אשר אין לו דבר עם החיים הנאמנים. מובן, שהמשורר נכשל בהפרזות רבות, ובנידון זה צדק לילינבלום הרבה בבקרתו השנונה וצדק גם פפירנה בהשגותיו; אך באמן כמאפו, שהיה ראשון גמור במקצוע השוב כל-כך כיצירת רומן עברי מן הדין הוא לבקש את מה שיש בו ולא לחפש רק את המומים.

הגבורים, אשר בהם חפץ מאפו להגשים את הרעיון של יצירתו, את אורותיה וצלליה של התקופה, הגם בכל-זאת לא אנשי-העם, אשר כה הצליח לתארם, כי אם שני תלמידי-חכמים, עמודי-הדור, מוריו ומדריכיו מעבר מזה ומעבר מזה – עמודי-האש של ההשכלה הצרופה ועמודי-הענן של כת החנפים, נחמיה וגדיאל. כפי נחמיה שם מאפו את מיטב רעיונותיו, בו הביע את כל אשר הגה לבו, כל אשר צוה לדור. אותו העמיד מעל לסכסוכי החיים. כצופה נתנו, כנביא-הדור, כמורה-הצדק. נחמיה הוא החוזה, מבשר החיים החדשים, חיים נאמנים לטבע ולאליהם. כמשורר ידבר מבמתי החכמה, וטוהר וחוץ ואהבה בשפתיו. בדמותו המאירה ישוה רוח על החיים הקודרים אשר מסביבו. הוא הצדיק, המנחם, הוא המגין על הסביבה, כאילן רענן עלי דרכים.

בר' גדיאל הגשים המשורר את שנאתו – את התלמיד-חכם המר והיבש, הממית בנשימתו הקרה את כל ציצי החיים הענוגים, זהו, בעל-ההלכה, הפלפלן והעקמן, אשר צל תורתו יחתום בעד אור השמש הטוב. נחמיה הוא האיש, אשר אליהם עשהו ישר והוא מתהלך בין האנשים לספר להם, כי חסדי ה' עוד לא תמו; הוא בא לתבוע את כל עלבון, לרפא, להושיע. ולעומתו גדיאל הוא נביא, אל זועם, הבא תמיד, בתלונות אין קץ ובדברים קשים כגידיים, זה ש,מגיש אבן במקום לחם"... בשני הטפוסים האלה סמן מאפו את דרך השירה העברית: ביצירת פרץ, ברדיצבסקי ואפילו אחד-העם עוד ישמע הדם של שני העולמות האלה.

לעומת המון האנשים החיים האלה, כמה עלובים הם בני הדור החדש, המשכילים, המתהלכים לרוח הזמן! דוקא הם אינם מדברים בלשון בני-אדם ומלאים אותנו בלהג הרבה. המשכילים הצעירים נתבלבלו אצל מאפו, כנראה, בצעירי יהודה מימי קדם, ואולם כל מה שהיה מוקף זהרי כבוד בחזון רומנטי, היה נלעג בסביבה של חיים ריאליים. אמנם גם באלה יש הרבה קוים ישרים ואמתיים. כמו שיש באותם הטפוסים, שיצאו שלמים מתחת ידו, גם כמה קוים מזויפים. באותה דרגה של התפתחות ספרותנו ושפתנו, האמנות השלמה, לפי מושגינו אנו, היתה מן הנמנעות. אך גם מתוך קריאה שטחית נרניש תיכף, עד כמה חיים ונאמנים אל המציאות הם אנשים כצפנת, מרדכי אביה, לוי, ירחמיאל, פתחיה, ועד כמה מטושטשים הם פניהם של נעמן ואלישבע, עתניאל ועתליה והגמנים עליהם. בסצינה האחת של שיבת ירחמיאל לביתו יש יותר אמת ושירה

מאשר בעשר שיהות, משכיליות של אלה. גם בעולם הדמיון נוגעת מלכות המציאות, וגם השירה אינה מרוכמת את האנשים החיים מעל לזמנם, המשכילים ההם עוד לא היו, אנשים למופת. היהודי החדש עוד לא נולד. אלישבע, הבריאה הנפלאה, כמו שקורא לה המשורר, אינה נפלאה כלל בעינינו. היא דוקא מצוינה כנערה מצויה, בת מקשיבה וטובה, ההוגה כבוד לחיי הסביבה ונשמעת לשלטונה. במובן זה ברא מאפו טפוס יפה של נערה משכלת, הרוצה למצא חן בעיני אלהים ואדם. אין זאת עוד תמר, אשר אהבתה כאש בוערת ואשר אין דבר, אשר יוכל לעמוד על דרכה. לולא העמיד אותה המשורר למופת, לא היינו באים בטענות עליו כלל. אלישבע היא בה זמנה, ורק שהמשורר לא היה צריך להיות מתפעל ממנה כל-כך.

נעמן הוא כבר, רומנטי יותר מדי. בכל אנצעי הספור הפחותים השתמש מאפו להציגו לפנינו בתור איש-הפלאות. הוא מתהפש בשם רעהו זימון, מציל את אבי אלישבע מכף מרצחים – הוא המלאך והוא הגואל גם את משפחתו וגם את משפחת אהובתו, ובכל אלה יעבור כצל לפנינו. אין בו רוח חיים, כאן הכריע לא המשורר, כי אם בעל-הדמיון, שלא היה מתאים לזמנו, ולמקומו. על אליפלט הגבור, המציל את חפציבה מיד הכושי ביער אפרים, נופל זהר קדומים. שם הכל טבעי. פה הכל מזויף.

מעט יותר טוב הוא עמיל, טפוס של צעיר ריק, המתגאה בברק ההשכלה הצינוני. האחרים: עתניאל, עתליה, אחיטוב וזימון משורטטים בלא יד בטוחה, בלא חוטי-שדרה הם כלם. כל הקהל הגדול הזה עובר כמו בערפל. יוצא מן הכלל הוא כמעט רק זרח העלוב, יוצא חלציו של געל העריץ – בן-יחיד טפוס, הלש ורפה-רוח, אשר עושר אביו בא לרעתו; אביו קשה כארו והוא כבר רך ורצון וקלוש, ציץ חור אשר לא זרחה עליו שמש ילדות, אשר גם דם אהבתו לא יועק בגאון-עלומים והוא נשרף בלהב תאוותו. אנו מכירים בו מיכך את אבי הצעירים הנבולים, אשר כל ספרותנו היפה בשנים האחרונות מלאה אותם.

כאמך מצוין יתגלה מאפו בתכונות הגבורים השליליות אשר בעיט צבוע. געל, משרת שנתעשר מגזלת בעליו, ויורד אחר כך לחייו, העושה כל עול וקונה את מחצית, עולם הבא מידי חתנו ר' צדוק – הריהו טפוס לקוח כמעט כולו מספורי המעשיות העממיות. עובדיה, גביר מלוה-ברבית, שיש לו בית-הכנסת בהצרו. שאינו חשוד על שום דבר רע, שהוא תמיד, נעשה ואינו עושה וביתו מלא בכלי-זאת גזלת עשוקים; זה שביתו הוא מרכז החיים פה ואין לדעת, אם מצודתו פרושה על הסביבה, או – מה שיותר נכון – הוא בעצמו במצודת הסביבה ועושה את רצון אחרים, לפי שאין לו רצון שלו; זהו טפוס מצוי בכל זמן. טפוס של אס-חורגת עם החנופה והמתיקות הדקה והמזויפת שב, פיה הקדוש היא צביה, כלתו של עובדיה – מטפוסיהן של נשי התרמית, העולות תמיד באופן מצוין למאפו.

למרות כל ההפרזות הרבות וענני הדמיון אשר עטה מאפו את ר' צדוק, הצליח ליצור בו טפוס מצוין של רמאי, בהסד עליון, שתרמיתו מתרוממת עד

למדרגה של אמנות... בכל פעם שאני רואים אותו שומעים אותו בדברו – זכרו נא ביהוד את שיחתו המחוכמה עם אלישבע – הוא מתגלה לפנינו כפסיכולוג נוקב עד תהום נפש האדם, כדיפלוּמט הרוץ ודק, ואנחנו מתחילים להבין את סוד השפעתו הגדולה על הסביבה. ביצירת הטפוס הזה הראה לנו מאפו, עד כמה היה בו נטוע כבר רגש האוביקטיביות ביחסו אל גבוריו, אוֹלֵי גם כנגד חפצו חנן אותו במעלות השכל, המרימות אותו באמת למדרגה של „גבור“. גם זה הוא מכבשונו של עולם היצירה – ביחס היוצר גם ליציריו הכי־שלישיים יש תמיד מעין סימפטיה נסתרת...

מקום מיוחד תופסים בספר זה המכתבים, – מגלות ארוכות־דברים ורבות־להג אלה, היורדות ממש לחיינו. הצורה האפיסטולרית, שיש בה תמיד מן הרומנטיקה, מקלקלת הרבה את היצירה הזאת. יוצאים מן הכלל הם מכתביו של עזריאל, הנוסע החולם, השולח לנו את ברכתיו מארצות השמש הרחוקות. כמו במניפה לא־נראה הם משיבים עלינו רעננות נעימה. כמו הד מארץ נעלמה. ריחות המזרח עולים מתוכם, ובצבעי החלום הגדול של המשורר ישתפכו ויאירו. בהם הביע מאפו את כל כליון נפשו העז לארץ־פלאות, לנוף־השירה. ממצרים קראתי לך, רעי, מירושלים אצלתי לך ברכתי ואמרתי, ועתה אוזרך מארץ ירדן והרמונים, כרוה צח עובר על פרחי השרון ועל שושני העמקים, ישאף רוח בשמיהם ויריקהו אל כל אשר יעבור עליו, – כן תעבור רוחי על כל מחמדי ימי קדם אשר ישיתו קסם על כל חושי בני, ישפכו רוח חן אל שורות גליוני... געגעועי הלוי נשמעים ממכתבים אלה. נפש המשורר יוצאת אל הארץ ילידת־דמיונו; הוא מקנא בגבורו המאושר: „מי יתן וכמקרהו יקרני גם אני!“... הלום המשורר – עולמו הריאלי היהידי

הרומן „עיט צבוע“, הנופל בשלמותו ולטוש סגנונו מ„אהבת ציון“, היה, כאמור, בכל־זה צעד גדול קדימה בספרותנו. החיים, חיייה־השעה, עלו מעתה על במת השירה. המשורר ירד מגבעות הדמיון לראות את אחריו, להכיר את חיייהם. נפלה המחיצה של שירי־מחקר ומאמרי דרוש, ובים הקרוש של הספרות נגעו הרוחות המנשבות הראשונים.

ב„עיט צבוע“ התחיל המשורר שואל לנתיבות החיים, התחיל מבקש דרכים לחנוך העם, לתחית נפשו. מאפו לא ידע דרך אחרת מלבד דרכם של „בעלי האגדה“. הוא ידע רק דרך אחת – תורת אלהים חיים, משיבת נפש עיפה, תורת האהבה והרחמים. בכל תום שירתו הוא מתקומם כנגד הקפאון של הרבנות וחריפותה היבשה. תורת נחמיה ואסף היתה תורת החסידים הראשונים, התורה המנגנת, עבודת אלהים מתוך שמחה שבלב. במלחמת נחמיה ור' גדיאל אנו עומדים כבר, בין שני ההרים של פרץ.

ב„עיט צבוע“ אנו שומעים בראשונה את קול הקריאה לא רק ל„אהבת מִשְׁרִים“, כי אם גם „לעבודת מעשה“. מאפו אמנם רואה את זה עוד בעד ערפלי

החלום על, ככר ארץ אשר עליו ישבו האנשים שבת אחים" ויחיו מעמל כפיהם; אך את החלום הזה הן הולמים עתה מבחר צעירינו, בכל ציורי הכפר של מאפו אנו שומעים את הריתמוס החי של העבודה, את שירתה הפשוטה. חולם החלומות הזה מכיר בהשפעתה המטהרת של עבודת-כפים, וזאת שירת עתידנו וחלום תחיתנו האמתית. כמו ב„אהבת-ציון“, הוא קורא אותנו לשוב אל הטבע: „הגני בא לשפוך רוח חן על גאות שדי ורוח כהה על משכנות הערים“ — מטיפי נחמיה. „צלם אלהים חופף על כל הנברא — אנו שומעים את תורת רוטו בנוסח עברי — רק האדם כעבור עליו רוח עועים יסיר חותם יוצרו מעל לבו“ שיבת היהודי אל הטבע ואל העבודה — היה חלום חייו של המשורר, ובכל יצירותיו אנו שומעים את הדו.

בורח בן געל הראה לנו בהבנת אמן גדולה את קרבן החנוך הנורא של הימים ההם, הננו רואים את הציץ הנובל מאין טל, מאין שמש. ותהי ראשית דרכו — מספר לנו מאפו את דרך חנוכו של זרח — לסגרו כמצורע בחדר כלאו וימנע ממנו אור יום, אור שכל אדם ותורת חיים, וימנע ממנו חמדת האכזיב ונאות דשא ופרחים, מחמדי היוצר השר יצרם בעבור האדם — — — בשומו נגד פניו אל זועם, מיסר ומוכיח בשבטים נוראים ובמוסר אכזרי... הנה איך השיג כבר אז המשורר את קלקלת החנוך אצלנו!

חוג השירה ודרכי האמנות והסגנון התרחבו הרבה ב„עית צבוע“, המשורר הכניס רעננות רבה בשיחות העממיות המשתפכות כבר לפעמים בורם של הומור עליו. ובסגנון כזה, שלא קוינו לו ביצירת מאפו. בלשונה של צפנת יש כבר בטויעם גמורים כאלה: „לפי מקומותינו, כן מנגינותינו“, הן אישי לא יצלה לכל, בלתי אם לכוף כאגמון ראשו, ה' יסלח לי חטאת שפתי...“ ובפי ירחמיאל, היושב בבית-האסורים בליל-ההג בעלילה אשר שמו עליו, גם פתגם עתיק עולה כלשון העם התמה והנאמנה: „רבנו-של-עולם! כל העולם כלו בנחת וירחמיאל בצער“ כמה טבעית ועממית היא שיחתו של מרדכי הזקן בשוב ירחמיאל אל צפנת: „אשריך בני וטוב לך, כי בשבע השנים אשר היית נודד בארץ מרחקים הכינות לך תורה ומעשים טובים, ואנכי — אוי נא לי, זקן גוע בפאת מטה, יבש כחרש כחי, לא אוכל לעשות מאומה לנפשי להכין צידה לדרכי הרחוקה, ואף כי לביתי, כי רק אל בתי עיני, היא צפנת אשתך, אשת-חילי, ה' יחוק כחה ויאמץ זרועותיה! הלא כאשר גדול שמך בתורה, כן גודע שמה בכל המחוזות האלה, וכל עוברי-דרך יגהרו ויסורו אל בית מלוני, כי תקדם בתי פניהם באמרי שפר; גם שרים ורוזנים מדי עברם ושיחווה, באהבם חן שפתיה — לא ידעתי מאין למדה כל זאת?...“ בדברים מעטים אלה מתגלית כל תכונת הזקן ויחד עם זה אנחנו שואפים את אור בית-המלון ומכירים את האכסנאית היפה, המושכת ב„חן שפתיה“ גם שרים ורוזנים... שיחות-עם אלה מעידות, כי מאפו היה לא רק רומנטיקן תמים, כי אם אמן גלוי-עינים, אמן בעל חושים בריאים וסופגניים, אשר שמח על ציד-החיים אשר נקרה לו בכל אשר פנה.

הד יתמותם הראשונה של טובי הדור, נביאי החיים החדשים, כבר עולה מהוך ורוי הגבורים החרישים בהשתפר עליהם נפשם. יגון הבודדים על סף

הגאולה נשמע מתוכם, אלה שראו את הדברים בחזון ויחרדו לראותם בהקיץ. נבאים עמוקים עולים מתוך דברי נחמיה הזקן, אשר ישיח בהביטו לאחור על ימי חייו אשר עברו: „כן חלפו עברו עתותי הטובות, ימי אביב וקיץ – הוביש כל ששון, נבל כל ציץ, מכל פרח יציץ חרף וירקון, מכל עץ – שלכת, ומכל זמרה – קול הוגה יגון באזני. לא נותרה בלבי רק אהבה ליוצר הכל, רק הוד שמים ומרחבי אין קץ, אליהם ירוץ לבבי רצוא ושוב... אכן בהשקיפי על כל אשר לי מסביב, והנה חרף בלבבי”...

„אנוד לך, נחמיה! – ישיב לו אחד הצעירים – הן נפשך ירעה לך, ואני ידעתי שרש דבר נמצא בך – כי רוח־חיים החל לפעמך בטרם השחר עלה”... ככה אנו מוצאים ביצירה זו, אשר אור וחשך, שירה ומליצה גם יחד שולטים בה בערבוביה, את צורת הדור, את כל משאות נפשו – את הגיל אשר בורחות התקופה ביחד עם יגון ראשית שקיעותיה.

VI

עוד בטרם גמר מאפו את „עיט־צבוע“, הוא מבשר את קוראיו* על דבר „אשמת־שומרון“, אשר אל חזיונותיה הרבים והנשגבים ישתאו וישתוממו נערים וזקנים... מצל־לי־התהו של תקופתו הוא ממחר שוב ונמלט אל „חמדת ימי קדם“, אשר שמה „תשאהו רוח החזיון“. מ„מריבות העם“ העלובות של זמנו הוא עובר אל אפוס־המלחמה של שבטי אחים בימי־קדם. שקט האידיליה ותשואות הקרב גם יחד לקחו את לבבו חליפות.

„אהבת־ציון“, היתה כמעט כלה רק אידיליה אחת. אימת סנחריב וחילו נופלת כצל־עבים חולף על שדות שמש. חיי התברה, כמו קשר שבנא וכדומה, אינם תופסים כמעט מקום שם. מן השורה הראשונה אנו עוזבים את עולם התנועה של חיי־המון, והננו יוצאים למרחבי שדות ושקט־עמקים. תום אהבה ויסורי אהבה – אלה הם כמעט כל הכחות, המניעים את ראשי גבוריו. ב„אשמת־שומרון“ התרומם המשורר עד למדרגה של יצירת אפוס לאומי, שאין דוגמתו בכל השירה העברית. מלחמת יהודה ואפרים שמה לו יריעה רחבה לרקמת חזון בהירה של חיים רבי־צעעים ורבי־ענין. לא רק שרי יהודה ושרי שומרון בחיי המשפחה שלהם, בשעת שלום ובימי מלחמה, הכהנים והנביאים, שרי הצבא ואנשי החיל, כי אם כל ההמון בשלל תמונותיו מתנועע לפנינו במצבים שונים, ואנחנו חיים עם קריאת האפופיה המצוינה הזאת לא רק חייהם של יחידים, כי אם חיי עם שלם, אשר בהיקף הרחב שלהם נכנס גם בן־המלך היושב על כסאו, וגם השפחה אשר אחר הריחים. בני־יהודה ובני־אפרים ביחסם אלה לאלה – מכל זה יש לנו כבר קוים בודדים ב„אהבת־ציון“, ואולם ב„אשמת־שומרון“ יהיה לכל זה מורא־הוד. החיים הפרטיים של הגבורים מתמזגים כאן עם הטרגדיה הלאומית של שנאת־אחים ומלחמת־אחים – כל זה שהיה משמש מימי עולם חומר ליצירות האפוס הנשגבות.

* (ב) בהקדמתו לחלק השלישי של „עיט־צבוע“

ותמה אני על אלה, שרואים ב„אשמת שומרון“ סימני ירידה לכשרונו של מאפו. אמת, שהפולחן היא כאן מסוכסכת ביותר ובנינה הכללי של היצירה פגום במקצת אמה היא גם זאת, שאריכות דברים יש כאן וגם אין המשורר רואה, מרוב אהבתו לבנייהודיה, את היופי הרב, שהיה בודאי גם בחייהם של בניאפרים, של זה העם השמח והבוטח, האוהב היים ושירה, השש לקראת קרב והוא הולך למות ושירתהגיל בפיו. ואולם כמעט כל יצירה אפית היא, לפי אפיה המיוחד, מסובכת במקצת. „ציד המראות“ אשר יקרה למשורר ירהיקהו לעתים קרובות משביליו הישרים. והסימפטיה לצד אחד היא כאן טבעית מאד. הן לא מהקר הסטורי נתן לנו מאפו, כי אם שירת העבר, היונקת מכתביהקדש ונשענת כולה רק עליהם. חוש האמן הנאמן אשר למאפו הוא הוא אשר הזוירהו מנטות אפילו הטיה קלה מאחר המקרא, מן היסוד החזק הזה, אשר עליו נבנה כל בנינו. טנדנציוזיות זו שבהארת בניאפרים – זהו היסוד האגדיהעממי, אשר עליו היה מוכרה המשורר לעמוד בשירתקדומים זו. הטיה אחת הצדה, – יכל הבנין היה מתפורר לרסיסים.

ב„אהבת ציון“ נכיים ביותר סימני הגהוץ הלמש של הלשון וההרצאה. מאפו בעצמו מתודה: „בניתני הרסתי עד צאת לאור „אהבת ציון“... כל דבור עומד כאן בודד ומכריז על יפיו. המליץ עוד עובד את עבודתו; המשורר עוד כפות. ב„אהבת ציון“ אין עוד חירות. לעבודה של עשרים ושתים שנה על יצירה אחת אפשר לשפר את הסגנון, לטהרהו; ואולם רענונת הדברים, ההבל ההם שעליהם יקרים לנו שבעתים מן השלימות שבמלאכה. מאפו אמנם היה יותר מדי משורר, בכדי שיהיה לוטש את יצירתו עד יציאת נשמה, אף אין עוד אותו הבטחון, שביחד עם הזוירות של האמן, הוא עושה נפלאות. הוא עוד בורר ומנפה, „בונה והורס“. ואנו רואים אמנם, כי הבנין היפה נבנה כולו „באני גזית“. ב„אשמת שומרון“ יש כבר פראות, חירות. המשורר תועה ביערות דמיונו, וטוב לו לתעות, לאבוד דרך. אנו רואים כבר את המשורר בבטחוני. בסגנונו יש רחבות, יש שטף מהיר. המליצה אינה מסבה על עצמה את העין ביותר; היא כבר מסתרת בצל השירה. ב„אשמת שומרון“ יצא המשורר אל המרחב. ביצירה זו נפגוש אמנם הרבה מן האנשים והמראות, אשר ביצירותיו הקדמות, אולם בהשגת אמן מצורפת, השגת אמן שנתרחבה והתעמקה.

בעוזיאל אנהנו מכירים תיכף את אמנון שגדל ויחזק – את ארזיהיער אשר יצא משתיל־הבית העוגו. זאת היא באמת דמות גבור – האיש אשר סערות ההיים האדירות הכו עליו בלי חמלה, והוא לא שח ולא נשבר תחת ידם הקשה, כי אם הוסיף כח ויעצם במלחמותיו ונדודיו. זהו כבר האיש, אשר עוז לו לבו, להמית באמרי פיו. המשורר עצמו כבר למד לדעת את כל השקר והשממון שבאנשי דורו, והוא שם בפי גבורו דברים לוחטים באש המשטמה: „על כן מאסתי תבל כמדבר, כארץ נוראה; אחת אמרתי – מי האיש החפץ חיים, הרוצה לראות בטוב ה', יש ב ב ד ד; מי האיש ירא ה' אשר יקוט בדור תהפוכות, יבו לשאון קריה ולתשואות עיר ויושביו בה, יעזוב עמו ובית אביו לשבת במערות צורים ובערוץ נחלים“... המשורר יתארהו לפנינו כאיש־מזומות, אשר ילחם עם אויבו

לא רק בכח ידיו, כי אם גם בערמת-לב. מאפו כאילו סמל בו את בגרות הגוף והרות, את האיש הנהדר בחצי ימיו, את הנווד הבוטח, אשר יצחק בנסיונו הרב לכל פחד. ואולם גם את חן השירה והנעורים לא מצע ממנו. המשורר יחון תמיד בגבורה ובתפארת את גבוריו החביבים.

לעומתו הציג לנו את מנוח, איש-האידייליה, אשר אמנם גם הוא נס מ, דור תהפוכות ו, שאון קריה אל צל הלבנון, אך לא מתוך בוו, כי אם מאהבתו את בטחון השדה ואהלי-היער השאננים. זהו האיש, שכולו אידייליה. בביתו, נוה-השלום, יבקשו אף ימצאו מרגוע כל מריגפש, כל יגיעי-כח. זהו המחבא מסערות החיים, הכפרי הטוב, שאין בו מן הגבורה והתפארת, אך ברכת אליהם חופפת עליו ועל כל הבאים בקרבתו. אם בעוויאל סמל מאפו את משאת-נפשו, את שאיפתו לגבורים, הגשים במנוח את אשר היה בעצמו – האיש אשר לחוף ימים ישכון וממסתור סלעיו יביט אף ישיר על הוד הים הסוער.

בחכמת אמן ציר לנו את יהושבע בגאותה ובהכנעתה, ביפי מליה ובחכמת המטרוניתא, המלומדת בנסיון ויסורין. חיה ונאמנה היא בת-השוע הזאת בכל תנועה ובכל מליצה, שהיא מקשטת בה את צערה, כמו שנאמנה היא גם מרים בת שמר בדממת בטחונה ובגעגועיה הכמוסיים. כמה השכיל המשורר להציג בתוך בני שומרון הצוהלים וההוללים את דניאל, נער קל-דעת זה, שאסון עמו ומשפחתו הפך אותו לאיש אחר והוא תועה בין ההמון וכהניו ושואל לאלהים! כמה חן נסך על בנות ציון הטהורות – טפוסי הנשים החביבים והראשונים בספרותנו, אשר יצר לנו המשורר ויקבע אותן ככוכבי-ערב הכחולים והצנועים בשמי שירתנו.

ב, אשמח שומרון יש רוממות של אפוס. הפרקים המתארים את תנועת ההמון והכהנים ונביאי השקר בשומרון הם מדפי הפרוזה היותר בהירים, שיש בספרותנו החדשה. זמרי ועמרי, ערומי-טרף אלה, המתפתלים מסביב לעץ-החיים הפורח ננחשים רעים: זכרי, גבור-אפרים, דמות של אימה אדירת-כח, ובתו רעומה, בריה של מיתוס בגבורתה ובצמאון נקמתה לאביה – על כל אלה נופל כמו אודם האור של יום שוקע. המות רובץ לפתח העיר החוטאת. הכליון אורב פה מכל פנה. ובעולם נבוך זה מתנועעים האנשים כמו בנוגה האגדה.

מחרדת עולם זה קורא לנו במרחקים נוה-הצדק של מנוח, כמפרץ-תכלת בהיר בים סוער וזועף. הנה לא יגיע שאון הקרב הרחוק. פה, בנאות המבטחים, יספרו על בלהות העולם כמו על הלום רע. פה גם הרע אינו נורא עוד. רוח זוך וענוה מתחילה נושבת עלינו כשאנו מתקרבים אל החרמונים, נאות השלום: אנו הולכים לקראת האושר, אפלת העולם נשארה הרחק מאחורינו. פה צוה ה' את הברכה. בין צורים וסלעי-מגור תועים אנו וסבכיי-עצים עבותים סוגרים עלינו. נורא הוא הלילה פה, בין הררי-הסלעים הגבוהים, אך הנה זרחה השמש על הלבנון, ומתחת צורי-היעלים עולה עלינו תפלת-הבקר לשולמית:

ברכי נפשי. את ה' אורי ישעי, המאיר עיניכי לחזות מוצאי בקר, אל נאדר בקודש, אשר הודך על השמים והדרך על כנפי שחר, אל שמחת גילי, אשר לבנון ושריון בשמך ירננו, גם ירננו את לבבי; אתה צור לבבי, אשר לילה שחרתיך,

הקיצותי ועורך עמי; ה' השומר אותנו בתוך לבאים בין הרי טרף, המושיע אדם ובהמה, ועדרינו שלום מפחד ורועיהם ירביצום לבטח בנאות דשא, ועל מבועי שלום ינהלום, ופראים לא יועזו ולא ישחיתו בכל גבולנו – שמע נא גם לאמתך מצרה ויגון, כי בך חסיה נפשי..."

כמה היא משיבה את נפש ההלך העיף – התפלה הזכה הזאת! בנאות החרמונים אנו, בבית מנוח הישר. והבית עומד בצל ברושים רעננים, מעינות מים ושדי-תרומות וגנים וכרמים סביבו, יערות דבש לו ונופת-צופים, ומלאכי שלום מתהלכים פה וזורעים אור וברכה על הכל. לא לחנם, יחרדו פריצי החיות מן החבל הזה ולא ירעו ולא ישחיתו בגבולו. גם לב, פריץ-חיות ירך מקול תפלה הטהורה של שולמית, והאש הרעה המתלקחת בעיני הטורף תכבה כרגע, כי יפגש את מנוח התמים.

ב, אשמת-שומרון! אנו חוזרים בעצם על כל שבילי היצירה של מאפו. בפואימה זו לא הכניס מאפו מוטיבים חדשים, לא ברא סגנון חדש; ואף בה הביא לידי בטוי גמור את שירת נפשו, בה הרחיב והעמיק את יצירתה מתוכה – בה השיג את השלמות, את כל אשר אפשר היה להשיג בתנאי הזמן, באמצעי היצירה של הזמן. בה נתרכו כשרונו הרב, בה נתבגר.

אשמת-שומרון היא במדה יותר גדולה יצירה ביבלית מ, אהכת-ציון. פה בולטים ביותר יסודות המקרא הנאמנים. ה, משא' הגיע כאן עד מרום הבטוי והיפוי. התפלה והודוי הנפשי הם פה כמעט אמצעי הלב היחידים. נאומי עזויאל ויהושבע, תפלות שולמית, מרים ועזויאל, ודווי הלב של דניאל אינם כאן דברי מליצה, כי אם פרץ הרגש הרענן, לשון הלבבות. הד הנבואה ושירת תהלים אנו שומעים בהם. במשאות עזויאל מפעפע זעם ה' הנאמן, בתפלות שולמית ומרים משתפך הלב באמונת תום. בעד ערפלי המליצה מאירה תמיד נשמת האדם.

דניאל בהשתוחח עליו נפשו יביע ככה את מבוכת נפשו: הן אלמן אנכי מאלה, וחכמת מה לי. ומה תפארת וגבורתי, כי אבטח במו? עודני רך וצעיר, ומה רבו החליפות אשר עברו עלי! הוזה שוכב הייתי בירחי קדם ושלות השקט היתה רפידתי; כן עברו ימי נעורי. אז הקיצותי מקול תרועת מלחמה. כמעט עברה חיתי בשלח, ויצינני אלהים מחרב מלחמה ויושיבני במחשכים, ואנכי לא ידעתי אל מי אקרא בצר לי ולפני מי אשפוך שיחי – עד בוא יום אורי וישעי, כי נפתח בית-כלאי וקול קורא לי דרור. שמחתי עלצתי, ואגילה בישועתי ולא ידעתי למי אשיב תודות; וכצאתי כן תודתי כבדה על לבי... שימו לב אל הבטוי: וכצאתי כן תודתי כבדה על לבי. מי יגיד, כי אלה הם דברי ריטוריקה? בשיחות זמרי ועמרי וקטורה, בלהג הכהנים ונביאי-השקר מראה לנו המשורר, עד כמה ספגה רוחו גם את הסטירה של הנביאים. גם לעג הכושי על חפצי-בה בהתנפלו עליה ביער להרגה נפש, מצוין בחריפותו ואכזריותו: הן זאת מנוחתך עדי-עד, אשה נהלאה, ושכנת תחתך ולא תרגוי עוד. פה תשאפי צל

עץ רענן, וכמוהו עצמותיך תפרחנה עוד מעט לתקופת האביב, כחום צח עלי אור, וצמחו בבין חציר, והעריפו שמים טל והיו שקוי לעצמותיך". אנו רואים, שהמשורר נמשך אחר השיחות הסטיריות החרופות לא־פחות מאשר אחר שיחות התום של גבוריו.

את לב מאפו המשורר לוקחת הערמה, כקסם השטן הנעלם, אשר ימשוך אחריו את הנפש הנשחתה בעצמתו. קטורה אומרת לזמרי: "עתה ראיתי ערמתך, והיא תמשכני אחר־ך"... הנכלים והמרמה הם ענין לאנשים האלה כשהם לעצמם. זהו גלוי כחותיהם, ועליהם גאותם. הערמה היא להם מלאכת־מחשבת, ומאפו אוהב לארוג את קורי השכל האלה, לעשות מהם רקמת צבעים מזהירה, וברגע אחד לעשות אתם כלה.

אך אהבתו הנאמנה של המשורר היא לאנשי־התום, לענוי־הארץ. ב"אשמת־שומרון" יצר לנו מאפו סמל האשה, המרבה אושר בעולם, הסוככת בצלמה הזך על כל צללי החיים – את שולמית, פרח לבנון זה, אשר ירמוז מתוך סתר היער בעינו המאירה לכל גודד: זה המנוחה! ביצירותיו הקודמות של מאפו אנו פוגשים גם־כן את נשי התום האלה בפנינה ואל־ישבע. אף שם הן אלימנטריות ביותר. פה גלה לנו המשורר את הנערה האוהבת, כסמל השירה, כשליחת אלהים. הפרקים אשר בהם יסופר על נדודי הלילה של הניאל בסככי הלבנון הם כמעט סמלי שירה לאובדי דרך החיים בהגלות להם מתוך ערפלי הלב אור אלהים הנאמן, בהשמע להם קולו ממעמקי התהום.

בנתן אנהנו רואים שוב את טפוסו של ירחמיאל, אשר ב"עיט צבוע", את האיש התמים, אשר מכות ומרורים מנת חלקו בחיים, את האיש, אשר זרו לו נכלי המציאות. גם בו סמל, כמו בירחמיאל, את ההומור של החיים, את המתפייס הנצחי, אשר כל פגעי החיים לא יסירו את תומתו ממנו.

ב"אשמת שומרון" אנו מוצאים ציור קטן אחד – היחידי ביצירת מאפו – אשר בו נשמע גם שיחת ילדים בתומם. פה אנו פוגשים את תמר בהיותה עוד ילדה, ובאיזו הבנה נפשית מראה לנו המשורר את תום הילד ביחד עם אותות המיד הרגשונים שבאשית. "הגיד לי, תמר תפארתי, למי יפעת צינים?" – "לתמר!" ענתה הילדה. – "ולמי חן ויופי?" – "לתמר!" השיבה הילדה בתומתה. "הכל לתמר! ענתה קציעה בשוק, אך מדוע לא לקחת את עזריקם רעך בבואך הלום?" – "אנכי לא אוסיף לשחק אתו, ענתה הילדה, כי פוחז הוא, בי ובאחי יתקוטט, – על־כן לא אקחהו גם בעלותנו אל בית הקיץ אשר לנו בהר הזיתים, כי מאסתיו מהיות חבר לִי... ובאמור לה תרצה אמה: "מלחמה לך באביך, בתי, ולך נכוננו שבטים" – היא עונה בשובבות ילדים: "לא לי, כי אם לעזריקם נכוננו שבטים: אנכי אשחק את תימן אחי, ואל עזריקם לא אביט עוד". בציור נחמד זה, שנשאר בודד ביצירת מאפו, אנו רואים את צחוק המשורר הטוב ואת האמנות הגדולה למסור בלשון המקרא שיחת־ילדים כ־כך טבעית וספוגת הומור.

את כל בכורי שירת מאפו אשר ב"אשמת־שומרון" אנו רואים בתאורי הטבע השלמים אשר אין כמוהם ליופי בכל שאר יצירותיו. הוד החלום עליהם ונשימת החיים הרוה, שירת הלבנון היא, קסמי־היער בונה עליהם עין הבודד הזכה. בעד

ערפלייטל אנו רואים אותו ראשונה, עת יחורו כוכבי-בוקר וגיל העולם המתאפק עוד שפון במחבואיו המתוקים – העולם בזהרי שחר דוממים, שהוא חביב על משוררו ביותר. תאורי השחר, שעת-הפלאות אשר על גבולות יום ולילה, שהיו גם סמל חייו וזמנו, עלו תמיד באופן מצוין למאפו. כמעט את כל גבוריו, את עוזיאל, שולמית, אמנון וירוחם אנו רואים עם עלות השחר – בשפכם את לבם לפני ה', שעה זו היא מסוגלת לתפלה, שעת התעוררות האמונה והתקוה, – השעה אשר לפני צאת השמש. ואולם גם את רגעי צהרים הגדולים, בהיות השמש שלטת יחידה בעולם ואין מנוס ומפלט מפניה, הוא מציר בשרטוטים בטוחים מצומצמים: „היום בוער כתנור, וחמתו הבקיץ אל בין הארזים. אין ענן למסך ואין רוח צח נושבת. עיפה כל נפש לחום הבוער. בהמות שדי ערגו על אפיקי מים, פראים שאפו רוח, ועשבות הרים התעלפו מחורב בציון“. מקוים בודדים ונפסקים הוא יוצר את האור והצל, את אורו של העולם, שהוא מציר. גם את זה למד מתוך שירת המקרא.

ב„אשמת שומרון“ נמצא גם תאורי שיר מיוחדים במינם, שמגיעים בשרטוטים בודדים למדרגה של סמלים עמוקים. ציור הבאת קרבן-אדם ביערות אדום מצוין באור המסתורין, השפוך על פני כלו: „בין סבכי היער ההוא מגורוח תלויות זעיר שם, זעיר שם להאיר אפלתו. אין עוף מעופף ואין רוח נושבת שם. ועם תועי לבב המתהללים באימים זוחלים כנחשים באין אומר ודברים בין השיחים, ויראה ורעד יבוא במ מקול מר צורת, הנשמע לרגעים כקול אנקה חלל – – וכעבור מספר רגעים ודממת מות שבה. בנתיבות אימה אלה הובילו אדומים עלם מכלל יופי“... בציור עוד יותר סימבולי מטיל המשורר אור-אימה על ארמון זכרי, בהכות אותו דניאל בחרב, אשר נתנה לו כידי רעומה: „עודנו נוהם, והנה קול יללת רעומה נשמע מעבר הגן ואבחת חרב נראה לנגה הירח – ותרב המהומה והמבוכה בארמון זכרי הנדהם והנאלם דומיה“...“

פה כבר הפיטן הרומנטי עושה בלהטיו.

VII

ככה הלכה והשתלמה שירת מאפו ותהי לאור זמנו, אך להגיע למדרגה של אמות גמורה לא היה בכל-זה בכחה. יותר מדי היה עליה עוד שלטון המליצה. הגבולות היו צרים, ואויר חייה של האמנות הוא המרחב, העתקת צור המסורת ממקומו. באמנות גדול כחה של הטרדיציה, אך בלי סרד, בלי פריקת-עול בחוקה היא נשאת בקפאונה. ומאפו, שהיה בבחינות רבות מחדש ויוצר ערכין, לא עמד עוד בסוד מעשי-בראשית. הוא לא היה הורס, הוא לא העז. חומר ליצירה שמשו לו היסודות שמצא מן הסוכן. הצירופים החדשים המעטים מתבטלים בישן. זה היה קול החיים החדשים, אך בגבולות שגבלו ראשונים – בסגנון התקופה. שירת מאפו היתה התחלה. זה היה כח מניע, מפרה. היא קראה למרחב, אך בעצמה עוד היתה דבוקה אל סלע הדורות.

מה שהיה מאפו לדורו, אנו יודעים כלנו; אך בתקופת היצירה, שבאה אחריו נשאר כולו בצל, רוחות השירה החדשות גרשוהו בחרפה, ודמות המשורר הענוגה, מבשרת השחר, כמו נמוגה לאט לאט באור היום הסואן. השפעתו על התפתחות שירתנו היתה בערך מועטה, אף כי לרומן העברי היה משמש עוד דוגמה ימים רבים, ולא רק סמולנסקין, כי אם גם ברודס (בשתי הקצוות ביחוד) עוד לא השתחררו ממנו. התקופה של שנות הששים לא היתה מסוגלת לקבל השפעה משירה רומנטית, וכבר קובנר, פפירנה וליינבלום, המתחיסים עוד בכבוד אל יוצר, אהבת ציון, אינם יכולים להשלים עם הפגמות האמנותיות שביצירתו.

מה שהיה מאפו לדורו, לא יהיה עוד לנו, לא יהיה גם לאלה שיבואו אחרינו, אין בימינו תמימים כאלה, אשר יאמרו להשיב אותנו אל יצירת מאפו. אך הגעגועים על שירת חזון, אשר התעוררו עתה כלב רבים, יהיו מושכים אותנו מזמן לזמן אל פנת חלום עזובה זו, פה, בשקט גן נשכה זה, עוד פורה מה ללב, עוד יש רמזים רבים לשירה אשר תבוא. הדור, אשר יחונך בלי מאפו, יהיה חסר דבר לא ימנה, בחייו יהיה פגם נכר, הילדות בלא שירת מאפו תהיה ילדות בלי טל, בלי אגדה.

לא אל התום שבשירת מאפו אנו עורגים, לא אל האופטימיות שבה, הנובעת ממקור לא-עמוק, כי אם אל השלמות הנפשית, אל המרחב של הדמיון, אל ארצות האגדה. עיפנו מן המונוטוניות, מחוסר צבעים, מן הצמצום שבשירה. אנו נחנקים באויר זה של פקחות, של עמקנות, של התלבטות במקום אחד, של נקור נצחי בנקודה אחת. אנו עורגים לשירה, שלא הוגשה לנחשתים. ביצירת מאפו, פאמינים אנו, עוד יש כח משחרר, היא תסיר את התבליל מן העין. לתוך הקפאון של הפרווה העברית החדשה תכניס מעט מחומה, מאמונתה, מעלומיה.

היה מאפו האמן תמים כלי-כך? האמן האמתי תמיד תמים וערום כאחד... הוא בולש ומרגל את מסתרי הבריאה באיזה אינסטינקט סתום. גם זאת היא שליחותו, והוא לא ידע, וטוב שלא יהיה מכיר בשליחות זו ביותר, למען עשותה באמונה. אנחנו רגילים לראות במאפו רק את המשורר התמים, את בן-הטבע. ואולם גם הטבע ערום. צאו ובדקו בטנות היצירה של מאפו וראיתם, כי מעיני מלמד זה מסלובודקה לא נעלם דבר. כעור יגשש, ועיני צופה בתהומו של עולם. כנפש כל משורר, היתה גם נפשו רקמת הפכים וסתירות רבים, בטלנות והכמה, תום וערמה, הכנעה וגאון, שקט ופתוס – כל אותם הניגודים הפנימיים, העושים את האדם למשורר. ואולם העולם היה מזוהר גלוי לפניו ביפיו. הוא היה אופטימיסטן, בכל מראה עיניים ראה את חכמת היוצר הגדולה. במנוחת נפשו וגם ביגונו הבהיר אנו מכירים את המסתכל, את ציד הערבות הגלויות. רק באחרית ימיו התחילו מושכים את לבו גם צללי-הנפש של האדם. ביצירתו המזורה האחרונה, חווי חזיונות, שחציה מעשית-עם וחציה הזיה משונה, עוברים כבר לפנינו צלמי הערפל, אשר פניהם לא יראו ורק כמו בחלום חזיון לילה יופיעו. בפרקי היצירה הזאת יש איזו שירה פראית. עיף ממראות השמש של יהודה העתיקה, התחיל המשורר נושא את עיניו אל הרי הנשף, אשר שם תעו הרוחות האפלים של שבת-צבי ודורו, זה היה, כידוע, רק פתיחה לשירת

מאפו ולאמצע יצירתו, אך בתקופת ההשכלה עוד לא היו הרוחות מוכשרות לכך, המשורר שבמאפו לא נתן לסטירה, שתשפוך את ממשלתה כליל על יצירה זו, אך גם המשכיל עמד על דרך המשורר וימנעהו מהציץ בעד חרכי המסתורין. הרומנטיקה בתקופת ההשכלה לא יכלה לשלוח שרשים עמוקים, ועל-כן היתה השפעת מאפו כל-כך קלה. מחרבוני הזמן נבלו עד מהרה ציציה הרכים גם בשירת גרדון הצעיר.

שירת מאפו היתה הקציר של תקופת המאספים, יבול שדותיה. את השפעתם של יוצרי ההשכלה הראשונים אנו מכירים בכל פנותיה. בה עלו זרועי האידיליה שבחזיונות לוצטו, נטיעי האפוס שב, שירי תפארת, ו, גיר דוד, היא הגשימה במובן ידוע את השקפות הרנ"ק. ככל משורר גדול, שהוא זוכה במחנות זמנו וכבושיו, קלט גם מאפו את כל רמזי היצירה והסגנון של אלה שקדמו לו והי המאסף לנודדי השירה שבתקופתו. אך שירתו, כבטויה היותר שלם של תקופת המליצה, כבר נשאה בתוכה גם את זרע הכליון שלה. בשירת המליצה לא נשאר עוד לאחר מאפו מקום לכבושים ונצחונות חדשים. מאפו עצמו כבר מרגיש, כי צרו לו גבולות לשון המקרא, והוא נלחם עם בני דורו בעד ההיתר להשתמש ב, שיחות חכמים, ולשון המשנה רחבת הידים בתאורי החיים של ההוה, ועיט צבוע, בכל חסרונותיו, הוא סוף-סוף היצירה הריאלית הראשונה, ראשית בכורי הפרווה העברית.

אנחנו מרימים על גבעות ספרותנו את הנס הירוק של שירת מאפו, לא כאות ירידת היצירה בזמננו, המרכינה את ראשה כלפי גדולת העבר. עם כל חסרונותיה של הפרוזה העברית בימינו, אנחנו יודעים את דרך ההתפתחות הגדולה והעצומה, שעברה בארבעים השנים האחרונות. אך דוקא משום שגדלה ועצמה עתה במדה כזו, דוקא משום שאין עוד יראת המליצה עליה והיא משתחררת יותר ויותר משעבודה, – הגיעה השעה לשוב ולפקוד את המעין העזוב הזה. אנו מאמינים, כי יצירת מאפו עתידה עוד להכניס רעננות רבה לשירתנו, לעורר בה נימין שנאלמו, לתקן בה פגם ידוע. אנו מאמינים, כי יש בה בשירה אלימנטרית זו כדי לחדש, כדי להרחיב. גאולת הספרות באה לעתים קרובות מן הפנות העזובות.

שירת מאפו לא תגלה לנו עתה עמוקות ונצורות. גבעות המחשבה שבימיו היו עתה למישור. את כל זה כבר עזבנו מאחורינו. שירה זו לא היתה מעולם מטה זעם, אש מצרפת. לא עזו לניבה ולא עומק לתהומה, מנהלת היא אותנו על מי-מנוחות ודרכיה דרכי-נועם. אך באוירה יש הוד מטהר, יש כח מחזיר לימי הילדות, – זה שספרותנו, חסרה עתה לגמרי כי לא היה עוד בינינו משורר, אשר עיניו כה ברכו את החיים, אשר לבו היה מלא עוד התום הקדמוני והוד הילדות של העולם כמוהו; לא היה עוד בינינו משורר, אשר ידע את מחבואי האלהים מזעם החיים, השמורים לנו מאז ומעולם, כמוהו. את סוכת-שלומם של חיי-נצח פרש עלינו

וברכת שירתו השרה על בקר חיינו, וננה להם ווֹךְ להם עד היום מזהרה
הרחוק.

כצל מתוק היתה לנו השירה חזאת בימים ההם, כשהחיים מסביב עוד היו
כה דלים ומחוסרי־יופי, ואולם החלום הזך על נוה־הישרים אשר בלבנון ילוננו
גם כאשר ניעף מרוב נדודים ואותו הצל המתוק לא יחדל מרמוז ממרחקים
לאוברי המדבר.

